

LUNDS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen
Avdelningen för rättssociologi
RÄS 640, C-uppsats 10 p.
Vårterminen 2005

**Nya uppgifter för rätten och
rättstillämpningen?**
En rättssociologisk fallstudie om
”att visa demokratis muskler”.

Författare: Niklas Selberg
790507-0392
Handledare: Lars Ericsson
Examinator: Karsten Åström

Abstract

Författare: Niklas Selberg

Titel: Nya uppgifter för rätten och rättstillämpningen? En rättssociologisk fallstudie om ”att visa demokratins muskler”.

Handledare: Lars Ericsson

Ämne: Rättssociologi

Lunds universitet, sociologiska institutionen, avdelningen för rättssociologi, vt. 2005

Bakgrund/Frågeställning: Den nynazistiska grupperingen Nationalsocialistisk Front var i slutet av 1990-talet mycket aktiv i Karlskrona kommun i Blekinge. Kommunen svarade genom att lansera ett program man kallade ”att visa demokratins muskler” för att bekämpa grupperingen. Detta arbete gick ut på att kommunen genom tillämpning av den befintliga lagstiftningen ville försvåra för nynazisterna att verka. Uppsatsen beskriver och problematiserar denna rättstillämpning.

Syfte: Uppsatsen vill diskutera centrala rättssociologiska frågeställningar på grundval av ett skeende i Karlskrona kommun i slutet av 1990-talet. Förutsättningen för en sådan diskussion är att kommunens policy utreds och presenteras. Genom att analysera ett fall av atypisk rättstillämpning, där en faktor är given, kan nytt ljus kastas över traditionella frågeställningar. Den givna faktorn utgörs av att en offentlig aktör givit rätten en roll att spela i en politiska agenda, i detta fall arbetet mot nynazism.

Utgångspunkter: Uppsatsen hämtar sina analysverktyg från rättssociologiska och sociologiska forskare som Håkan Hydén, Antoinette Hetzler, Vilhelm Aubert och Thomas Mathiesen, samt från rättsvetenskapen, främst Håkan Strömberg, Gunnar Bramstång och Alf Bohlin. Utgångspunkten är paradigmiskt det samhällsvetenskapliga studiet av rätten och rättens effekter, samt villkoren för rättstillämpningen. Den samhällsvetenskapliga framställningen kompletteras med översiktliga kommentarer från rättsvetenskapen.

Slutsatser/Resultat: Undersökningen belyser flera centrala rättssociologiska problemområden. Kommunpolitikerna har försökt realisera ett latent innehåll i välfärdsstatens rätt, genom att påverka tjänstemännen att tillämpa en utom-rättsligt definierad premis vid beslutsfattande. Lagstiftningens karaktär - den medger godtycke vid tillämpningen - har tillåtit att agendan varit i kraft. Resultatet beskrivs av aktören själv som en typ av trakasserier av de enskilda. På grundval av detta resultat diskuteras vilka möjligheter till realiserandet av politiska målsättningar som ligger inbäddade i centrala delar av välfärdsrätten.

Nyckelord: rättssociologi, socialrätt, kommunalrätt, rättstillämpning, politik, nynazism.

Innehållsförteckning

Abstract	2
Förkortningslista	5
Inledning	6
1.1. Syfte och frågeställning	7
1.2. Angränsande rättssociologisk forskning	8
1.3. Forskningsläget om Karlskrona kommuns arbete mot nynazism	9
1.4. Närmare om NSF	10
2. Teori	12
2.1. Teoretiska utgångspunkter: en rättsociologisk uppgift?	12
2.2. Rättens funktioner	13
2.3. Att ”påverka” rättstillämpningen	13
2.4. Tillämpning och diskretionär makt	14
2.5. Illojal maktanvändning	16
3. Metod	18
3.1. Fallstudien	18
3.2. Kvalitativ textanalys	19
3.3. Idé- och ideologianalys	19
3.4. Källor	20
3.5. Källkritisk diskussion	20
3.6. Särskilt om två rapporter	21
4. Analys	23
4.1. Inledning – black box?	23
4.2. Kommunpolitikernas hållning: att följa och använda lagen	23
4.3. Skriftlighet och kommunalbesvär	29

4.4. Politiker och oberoende tjänstemän _____	31
4.5. Objektivitets- och likhetsprinciperna _____	32
4.6. Socialbidrag, arbetslöshet och ”motprestationer” _____	33
4.7. Kommunala initiativ _____	37
4.8. Grundskola _____	39
4.9. Högskola _____	40
4.10. Offentlighet, sekretess och personuppgiftslagen _____	41
4.11. Kommunala lokaler _____	41
4.12. Strategins utfall _____	42
4.13. Vad har man egentligen gjort? _____	43
4.14. Sammanfattning och konklusion _____	43

5. Avslutande diskussion _____ 46

5.1. Strategin i rätten, rätten i strategin _____	46
5.2. Behovstillfredsställelse och repression: om ändamålsförskjutning i rätten ____	47
5.3. Demokratins muskler dissekerade _____	48
5.4. Vilka grupper kan musklerna användas mot? _____	49
5.5. Likformighet och trakasserier? _____	50
5.6. (Offentlig)rätt och välfärd _____	52
5.7. En ny politisk strategi? _____	52
5.8. En effektiv strategi? _____	53
5.9. Juridikens självförståelse utmanad _____	54
5.10. Slutord _____	55

Käll- och litteraturförteckning _____ 57

Litteratur och artiklar _____	57
Internetkällor _____	59
Tidningsartiklar _____	59
Otryckta källor _____	60
Offentligt tryck _____	61
Domar och JO _____	61

Förkortningslista

BLT	Blekinge Läns Tidning
BrB	Brottsbalken (SFS 1962:700)
Ds	Departementsserien av offentliga utredningar
DN	Dagens Nyheter
ECHR	Europeiska konventionen av den 4 nov. 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
HF	Högskoleförordningen
Ibid.	Ibidem, dvs. anført arbete
JO	Justitieombudsmannen (Riksdagens ombudsmän)
KL	Kommunallagen (SFS 1991:900, omtryckt i SFS 2000:277)
NSF	Nationalsocialistisk Front
Prop	Regeringens proposition
PuL	Personuppgiftslagen (SFS 1998:204)
RB	Rättegångsbalken (SFS 1942:740)
RF	Regeringsformen (senast omtryckt i SFS 1998:1437)
SekrL	Sekretesslagen (SFS 1980:100, omtryckt i SFS 1992:1474)
SFS	Svensk författningssamling
Skr	Regeringens skrivelse till riksdagen
SL	Skollagen (SFS 1985:1100, omtryckt i SFS 1997:1212)
SoL	Socialtjänstlagen (SFS 2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SÄPO	Säkerhetspolisen
VAM	Vitt Ariskt Motstånd

1. Inledning

Hittills har de kunnat använda sig av det demokratiska samhället samtidigt som de gapskrattat åt det. Vi kommer inte se mellan fingrarna med den minsta förseelse. De ska veta var de har oss, och att det finns muskler i demokratin.¹

1994 etablerade sig den nynazistiska organisationen Nationalsocialistisk Front i Karlskrona kommun i Blekinge. Två år senare angav bedömare medlemsantalet till cirka 70 personer, och nynazisternas verksamhet kunde då summeras i nästan 200 åtalpunkter.² NSF: s medlemmar och deras ”aktiviteter” av skilda slag kom att prägla stadsbilden i Karlskrona, genom manifestationer och demonstrationer men också eftersom medlemmarna utmärkte sig genom enhetlig klädsel. Deras påtagliga närvaro väckte frågan hur nynazismen skulle kunna bekämpas. Något måste göras, menade man, och även kommunen ansåg sig ha en viktig roll att spela. Kommunen organiserade ett upprop som samtliga politiska partier kom att underteckna. Man bildade ett nätverk som engagerade det civila lokalsamhället, och arbetet fortgick med fackeltåg, manifestationer, insändare, och dialog med de aktiva nynazisterna.³ 1998 var problemet med nynazistisk verksamhet fortfarande inte löst. Och det är nu Karlskrona kommun går på offensiven. Det socialdemokratiska kommunalrådet Björn Fries aviserar en övergång från den misslyckade dialogbaserade hållningen till lanserandet av strategin ”Att visa demokratis muskler”. Strategin handlar om att använda befintlig lagstiftning mot nynazister, som nyttjar demokratiska rättigheter för att kunna upprätthålla engagemanget i de nazistiska organisationerna:

Använd aktivt de regelverk som finns. Dagens lagstiftning räcker.⁴

Nya eller förändrade lagar anser sig kommunen inte behöva i sin nya kamp. Vilken lagstiftning är det då en kommun kan ”använda” mot sina kommunmedlemmar? Vilket är målet som skall uppnås? Vad ingår egentligen i den strategi som fått andra kommuner att höra av sig om råd⁵ och som skaffat upphovsmannen, kommunalrådet Björn Fries, ett flertal utmärkelser och stipendier?⁶

¹ Dagens Nyheter 98-02-27, intervju med dåvarande kommunalrådet i Karlskrona Björn Fries (s).

² Svenska Dagbladet 97-03-10.

³ Rundqvist 1999 sid. 27 ff.

⁴ Dagens Samhälle nr. 16 2004, intervju med företrädare för Karlskrona kommun.

⁵ Bland kommuner som hört av sig för råd återfinns Vara och Torsby. Notis 2004-11-30 på www.expo.se, Aftonbladet 04-11-29, Nerikes Allehanda 00-02-18 och e-mail 99-12-07 i ”Nazistakten”.

⁶ Han har fått Olof Palme-priset 2000, SEKO: s årliga demokratipris 2000 och Artister mot nazisters stipendium 2003. Aftonbladet 00-09-26, Svenska Dagbladet 00-01-30 och notis 2003-12-09 på www.expo.se.

... ett tålmodigt arbete med att ständigt störa aktivisterna inom NSF, att inom lagens ramar göra det så besvärligt som möjligt att föra fram de nationalsocialistiska budskapen.⁷

Inom vilka lagars ramar ska kommunen föra kampen mot nynazismen? I Dagens Nyheter säger Fries med hänvisning till nazisterna i kommunen att:

Jag känner många av de här killarna sedan de var små, och vet alltså vilka de flesta är. En del är arbetslösa och uppbär både socialbidrag och bostadsbidrag. Andra bor i lägenheter ägda av kommunen. Hittills har vi kontrollerat att de sköter sig och inte missbrukar systemet, ungefär som med andra. Framöver kommer vi att vara minutiösa i kontrollen av dem. Missköter de sitt boende eller stör och trakasserar andra hyresgäster, kommer vi tvinga dem att flytta. Och för att få socialbidrag måste de uppfylla kommunens krav och regler in i minsta detalj. De måste exempelvis delta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och ska inte kunna kvittera ut bidrag utan motprestation. Sker inte det upphör bidragen. Hittills har de kunnat använda sig av det demokratiska samhället samtidigt som de gapskrattat åt det. Vi kommer inte se mellan fingrarna med den minsta förseelse. De ska veta var de har oss, och att det finns muskler i demokratin.⁸

Social- och bostadsbidrag, kommunen som hyresvärd, arbetsmarknadspolitiska åtgärder, samtliga centrala aspekter av välfärdssystemet i Sverige – samtliga införda lagstiftningsvägen och tillämpade av offentliga funktionärer inom ramen för den offentliga, i sig lagreglerade, förvaltningen och kommunala självstyret. I citatet uttrycks en hållning som handlar om att det ”demokratiska samhället” inte längre skall tillåta nazisterna ”skratta” åt det, utan nu skall ”musklerna” visas, i form av att de ovanstående lagstadgade välfärdsinstituten skall användas av kommunen i kampen mot nazismen. Det är i det unika kommunala skiftet från dialog till visande av demokratins muskler – rätten och rättstillämpningen – denna uppsats hämtar sina frågeställningar.

1.1. Syfte och frågeställning

Uppsatsens syfte är att göra en rättssociologisk fallstudie över Karlskrona kommuns arbete mot nynazismen i kommunen. Det är ett delvis utforskat område som inte kan påstås vara vetenskapligt genomlyst.⁹ Som framgått i inledningen utgör strategin mot nynazism i Karlskrona ett extraordinärt svar på ett extraordinärt och svårlöst samhällsproblem. Ett flertal rättssociologiska frågeställningar är alltså möjliga att ställa till materialet, varav de nedanstående konkreta frågorna kommer att diskuteras i uppsatsen:

1. Vilken roll har rätten i kommunpolitikernas strategi mot nynazism i kommunen?
2. Hur förhåller sig den kommunala strategin till rättens uttryckliga ändamål?

⁷ Dagens Samhälle nr. 16 2004, intervju med Karlskrona kommuns kommunjurist.

⁸ Dagens Nyheter 98-02-27.

⁹ Se stycke 1.4. Forskningsläget om Karlskrona kommuns arbete mot nynazism.

3. Vad betyder kommunpolitikernas strategi för tillämpningen av rätten?

Genom att studera ett specifikt fall där en aktör antagit ett ovanligt förhållningssätt till rätten kan undersökningen utgöra en fruktbar belysning av centrala rättssociologiska frågeställningar. Det gäller frågeställningar som de om förhållandet mellan rätt och praktik/tillämpning och rättstillämparnas villkor. Resultatet av undersökningen blir intressant att ta del av under förutsättning att ett antagande om att det extraordinära kan säga något viktigt om det sedvanliga. Det är således inte fråga om att utföra någon utvärdering av strategin som sådan, eller att ta ställning till om strategin är eftersträvansvärd. Fokus ligger istället på de principiella och allmängiltiga aspekterna av formulerandet av en strategi för att förverkliga vissa (politiska) mål, som inbegriper rätten (och rättstillämpningen av visst slag) och de faktiska förutsättningarna för att sätta strategin i verket.

Frågeställningarna ovan ställer krav på stringens i frågan om undersökningens perspektiv. Det valda arbetssättet har en inneboende fara i att det ligger nära till hands att successivt lämna samhällsvetenskapen och närma sig ett internt perspektiv på rätten och i och med detta övergå till att diskutera huruvida strategin till någon del är ”olaglig”. Diskussionen om rättens ändamål och kommunens arbete med densamma (fråga 1 och 2 ovan) kommer med hänvisning till detta endast innebära svepande jämförelser av principer, institut och ändamålsbestämmelser. Målet med de första två frågorna är att skapa ett underlag för den fortsatta analysen. Visst textutrymme måste avsättas för att presentera detaljerna i strategin då den inte kan antas vara känd. Den följande frågeställningen kommer att handla om rättens eget svar, den rättsliga reaktionen på kommunpolitikernas arbete med rätten. Intressanta frågeställningar i det sammanhanget rör sig kring tolkningen kring vad som verkligen skett, vad en politisering av rätten innebär och vilka möjligheter som finns att faktiskt använda rätten för något annat än den skapats för att göra. Då i detta fall den som formulerar strategin inte är densamma som skall tillämpa den, diskuteras därför avslutningsvis vad strategin kan komma att betyda för rättstillämparna.

1.2. Angränsande rättssociologisk forskning

Rättssociologiska undersökningar kring rättstillämpningen brukar kretsa kring ”olikhet” i tillämpningen av straffrättens bestämmelser. Ett exempel på sådan forskning är den norske rättssociologen Vilhelm Auberts undersökning av 2083 domar från sex ”herredsretter” i

Östland i Norge mellan åren 1950 och 1961. Författaren undersöker variationer mellan social status och den straffrättsliga reaktionen på vissa brottsliga gärningar. Undersökningen nyanseras också med kategorin kön, och hänsyn tas till huruvida återfall i brott är för handen. Fokus ligger på domslutens innehåll i relation till den tilltalades person.¹⁰ En omständighet som skiljer Auberts undersökning från den som görs i den här uppsatsen, är att Aubert studerar den sedvanliga rättstillämpningen, den som ständigt försiggår och som inte explicit fått en politisk uppgift tilldelad sig utifrån. Karaktäristiskt för undersökningar om rättstillämpning är att kategorierna man studerar är sociologiska kategorier: klass, kön eller etnicitet. Detta är till exempel fallet i en nyutkommen studie gjord av den svenske processrättaren Christian Diesen. Denne belyser, precis som Aubert, straffrättstillämpningen och hur människor behandlas i rättsväsendet beroende på bland annat just klass, kön och etnicitet.¹¹ I den här uppsatsen är det dock inte strukturellt betingad underordning som står i centrum. Istället studeras rättens behandling av en grupp som definierats på andra grunder än exempelvis klass och kön. Avgörande för definitionen är politisk organisationstillhörighet: medlem eller icke-medlem i NSF. Valfärdsrätten diskuteras ofta i relation till frågan om bristande resurser. Inom forskningen har valfärdsrättens inneboende vaghet fokuserats och de med detta förknippade tolknings- och tillämpningsproblemen. Man har frågat sig vad som händer med likabehandling i tillämpningen av lagar som medger olika valmöjligheter, i en situation där resurserna är knappa.¹² Undersökningen i den här uppsatsen kan beskrivas som en pendang till undersökningarna om bristande resurser i välfärden. Skillnaden ligger i att här diskuteras följderna för bland annat likabehandling, inte i ljuset av ekonomiska överväganden, utan i istället i ljuset av en politisk strategi som utnyttjar lagstiftningens inneboende möjligheter till olika valmöjligheter och preciseringar i tillämpningen av rätten.

1.3. Forskningsläget om Karlskrona kommuns arbete mot nynazism

Inom ramen för satsningen Levande historia har regeringen givit Centrum för invandringsforskning vid Stockholms universitet (CEIFO) och Brottsförebyggande rådet (BRÅ) i uppdrag att kartlägga orter som drabbats av rasism, våld och brottslighet. Mikael Rundqvist, statsvetare vid Integrationsverket, har inom detta projekt författat rapporten *Demokratins muskler*. Den utgörs av en beskrivning av NSF, och Karlskronapolitikens

¹⁰ Aubert 1969 sid. 143 ff.

¹¹ Diesen 2005 sid. 183 ff. Diesen studerar inte uteslutande strukturellt underordnade grupper utan undersöker också kategorier som ålder, geografi och politiska åsikter.

¹² Westerhäll 1996 sid. 30 ff.

uppfattningar och agerande i arbetet mot nynazism i kommunen. Åtgärder inom den kommunala förvaltningen samt polisen beskrivs också. Materialet rapporten grundar sig på är främst lokalt offentligt material, tidningsmaterial samt intervjuer med nyckelpersoner.¹³ Rapportens syfte är inte att vara ett försök till utvärdering av den kommunala strategin, utan utmynnar i en diskussion kring argumenten för och emot organisationsförbud i vissa fall.¹⁴ Förutom den ovanstående rapporten har Mikael Rundqvist och Maria Engström författat ett bidrag till antologin *Det lokala våldet – om rädsla, rasism och social kontroll*. I sitt bidrag presenterar Rundqvist och Engström lokalpolitikernas uppfattningar om rasism och nazism i Karlskrona. Författarna vill skildra hur politikerna uppfattar orsakerna till dessa politiska företeelser och vilka åtgärder politikerna önskar sätta in.¹⁵

1.4. Närmare om NSF

Kring andra världskriget var nationalsocialismen utbredd i Blekinge. Antalet nazistpartier och anslutna nazister låg över riksgenomsnittet, lokalt kunde antalet nazister vara betydande. På 1970-talet fick den rasistiska skinhead-kulturen fotfäste i den blekingska kommunen Karlshamn. Runt 1990 växte våldsamma grupperingar fram, som exempelvis Vitt Ariskt Motstånd (VAM) och Storms nätverk. Under en tid då nynazismen fick ett visst fotfäste bland unga människor blev Karlskrona något av ett nazistcentrum för södra Sverige. Verksamheten i Karlskrona bestod bland annat i att hota flyktingar på en flyktingförläggning med pistol. Efter VAM:s upplösning 1994 bildades Nationalsocialistisk Front (NSF) av de gamla VAM-aktivisterna. Den antinazistiska tidskriften Expo uppskattar antalet aktiva nazister till 15 personer 1992 och till runt 70 personer 1996.¹⁶ Aktivisterna uppges vara unga, de flesta runt 20 år gamla och många var fortfarande tonåringar. Rörelsen har arbetat med att skapa internationella kontakter vilket har resulterat i möten mellan aktivister från en rad europeiska länder. Ambitionen har alltid varit att sprida rörelsen utanför Karlskrona; man har försökt starta lokalavdelningar på flera orter i Skåne, Småland och Stockholm. ”Verksamheten” i Karlskrona förefaller mest vara präglad av brottslighet. Nazisterna har varit inblandade i ett stort antal icke uppklarade brott, bland annat skändning av judiska gravar, bombhot mot

¹³ Rundqvist 1999. Se främst sid. 6 f.

¹⁴ Rundqvist 1999 sid. 73 ff.

¹⁵ Rundqvist och Engström 2000 sid. 257 ff.

¹⁶ Expo nr. 6-1996.

flyktingförläggningar, nazistiskt klotter och en korsbränning. Expo: s genomgång av 176 åtalpunkter mot personer inom NSF ger vid handen följande:¹⁷

81 domar för stöld och häleri samt tillgrepp av fortskaffningsmedel
18 domar för skadegörelse
12 domar för olaga innehav av vapen eller sprängmedel
20 domar för misshandel
23 domar för ofredande, olaga hot eller egenmäktigt förfarande
7 domar för förargelseväckande beteende
2 domar för hets mot folkgrupp

Tidskriften Expo sammanfattar enligt följande:

[...] NSF har valt att organisera sin kriminalitet kring en politisk våldsideologi som knappast gör dem mindre farliga. Det är snarare så att de båda komponenterna brottslighet och ideologi förstärker varandra.¹⁸

1996 startade NSF utgivningen av tidningen ”Den sanne nationalsocialisten”, och tre år senare startades fler lokalavdelningar. Befintliga högerextrema organisationer anslöt sig till NSF: s program och blev en del av organisationen. Historikern Heléne Lööw karaktäriserar partiprogrammet som rasideologiskt, eftersom det pläderade för en ”svensk befolkningspolitik” med invandringsstopp samt rashygien som skolämne. Senare kompletterades programmet med fler punkter, bland annat sänkt skatt för barnrika familjer, bättre äldreomsorg och mer resurser till polis och militär. NSF var vid den här tidpunkten unikt i två avseenden. Enligt SÄPO var NSF den enda nynazistiska grupp vars anhängare ökade i antal under åren 1995-1996, och ännu viktigare: NSF: s framträdande medlemmar agerade öppet i den meningen att de inte dolde sig bakom falska namn och huvor. Man var och ville vara en öppen organisation, som skulle arrangera demonstrationer och aktiviteter.¹⁹ 2002 betraktade SÄPO NSF som den dominerande nazistiska organisationen i Sverige. Enligt sina egna uppgifter hade NSF detta år 300-400 medlemmar.²⁰

¹⁷ Expo nr. 6-1996.

¹⁸ Expo nr. 6-1996.

¹⁹ Lööw 1998 sid. 92 f.

²⁰ SOU 2002:94 Övervakningen av nazister och högerextremister – Forskarrapporter till säkerhetstjänstkommissionen sid. 193.

2. Teori

2.1. Teoretiska utgångspunkter: en rättsociologisk uppgift?

Uppsatsen består av en presentation av Karlskrona kommuns ”användning” av rätten, varför kännedom om lagstiftningens innehåll blir viktigt. Trots denna rättsdogmatiska²¹ anstrykning hör uppsatsen hemma inom ramen för ämnet rättsociologi. I Håkan Hydéns introduktion till det rättsociologiska paradigmet är det just rättsdogmatikens brister i visst hänseende som rättsociologin utgör ett svar på. När det gäller analysen av utfallet av ett rättsligt beslutsfattande går det en skiljelinje mellan den traditionella rättsdogmatiken (men även rättsrealismen) och rättsociologin, som är en samhällsvetenskap. Skillnaden återfinns i synen på rättens roll i beslutsfattandet; rättsvetenskapen håller för sant att rätten *ensamt* producerar rättsliga beslut (eller med rättsrealismen att rätten är lika med de avfattade rättsliga besluten), medan rättsociologin anför att beslutsfattandets utfall är beroende av en rad olika faktorer och därmed ytterst en empirisk fråga.²²

Allmänt sett är det en specifikt rättsociologisk uppgift att eftersöka vad som väglett en beslutsfattare i ett konkret fall, och vad som förklarar ett rättsligt beslut. Utgångspunkten är att leta efter fler faktorer än de normativa – analysen begränsas således inte till rättskällorna allena. Håkan Hydén skriver: ”Det kan röra sig om ekonomiska, politiska, sociala, religiösa eller andra förhållanden som på ett eller annat sätt slår igenom i tillämpningen av rätten.”²³ Hydén menar att de ”icke-/utom-rättsliga” aspekterna som påverkar utfallet av beslutsfattandet möts av ett visst ”motstånd” från rätten, i de fall där innehållet i rätten och de utomrättsliga faktorerna i någon utsträckning inte stämmer överens. Rättsociologen Vilhelm Aubert menar att rättstillämpning (dömande) sker efter beaktande av modeller för vad som utgör ett riktigt avgörande. Resultatet, menar han, behöver inte entydigt följa av den tillämpliga modellen. När total överensstämmelse inte föreligger mellan modell och resultat har faktorer som är rättsligt irrelevanta påverkat utgången. Sökandet efter dessa faktorer, dvs. bevekelsegrunder som inte kan utläsas ur lagen, är en central rättsociologisk uppgift, framför allt i de tillämpningssituationer då tillämparen har stora möjligheter att agera efter sitt eget omdöme.²⁴

²¹ Lehrberg 2001 sid. 38.

²² Hydén 2002 sid. 54 ff.

²³ Hydén 2002 sid. 63 och 72. Citatet från sid. 72.

²⁴ Aubert 1972 sid. 188.

Över huvud taget är det inte heller en uppgift för rättsvetenskapen att studera *praktiken* i den mening som begreppet givits i denna undersökning. Anledningen till detta står att finna i de ovan diskuterade axiomatiska förutsättningarna förknippade med rättsvetenskapen. Rättssociologin å sin sida har däremot som sin uppgift att studera hur rätten i kombination med andra faktorer påverkar i ett visst fall av beslutsfattande. Rättsdogmatiken är emellertid förknippad med ytterligare en begränsning: man intresserar sig främst för de högsta instansernas avgöranden, en begränsning rättssociologin inte känner.²⁵ Trots att det inte är de högsta instansernas avgöranden, eller ens juristers rättstillämpning som står i fokus, ryms uppsatsen inom ramen för ämnet rättssociologi, då det är just kommunerna (dess politiker och tjänstemän) som tillämpar stora delar av välfärdsstatens lagstiftning, regler och institut.²⁶ Ett exempel på en sådan rättssociologisk undersökning av kommunerna som rättstillämpare är Åström & Werners studie *De äldre och besvärsrätten*, som belyser kommunala nämnders beslut om hemtjänst och särskilt boende.²⁷

2.2. Rättens funktioner

Vilhelm Aubert, inspirerad av sociologen Robert Merton, bidrar till en djupare förståelse av lagstiftning och tillämpning genom begreppen ”manifesta” och ”latenta” funktioner. Även om distinktionen mellan dessa två begrepp inte är skarp, hänför sig skillnaden till vad som avsågs med lagstiftningen. En lags ”manifesta funktioner” utgörs av de funktioner av en lagstiftningsåtgärd som motsvaras av de avsikter man hade, de ”programmerade” verkningarna av åtgärden. Med ”latenta funktioner” avses däremot de oprogrammerade verkningarna, de funktioner som inte avsetts eller förutsetts. Poängen, menar Aubert, ligger i insikten att det kan ligga ett annat ”sociologiskt” innehåll i lagstiftning, än det som framgår av lagmotiv osv. Detta sistnämnda utgör också en av utmaningarna för rättssociologin som måste tillhandahålla förklaringar som går utöver det manifesta innehållet i rätten.²⁸

2.3. Att ”påverka” rättstillämpningen

... det [är] numera [...] trivial kunskap att just attityder och förhållningssätt inom enskilda myndigheter eller inom hela samhällssektorer har avgörande betydelse för den verksamhet som där bedrivs. Verksamheten bestäms alltså inte bara av formella regler och materiella resurser.²⁹

²⁵ Hydén 2002 sid. 83 f.

²⁶ Åström 1995 sid. 179 ff.

²⁷ Åström & Werner 2002.

²⁸ Aubert 1972 sid. 78 ff.

²⁹ SOU 2002:37 Osmo Vallo – Utredning om en utredning sid. 132.

Hydén identifierar att ”ekonomiska, politiska, sociala, religiösa eller andra förhållanden” påverkar tillämpningen av rätten, aspekter av rätten som rättsdogmatiken inte intresserar sig för.³⁰ En förskjutning i rättens ändamål antas få följdverkningar för rättstillämpningen. Den politiskt definierade strategin att med rätten de lege lata tillfredsställa andra mål än de som rätten självt pekat ut bör innebära en påverkan på rättstillämparna, i detta fall kommunala tjänstemän. Det är just begreppet ”påverkan” som rättssociologen Thomas Mathiesen närmar sig i sin introduktion till ämnet rättssociologi. Han understryker speciellt de osäkerhetsmoment som är förknippade med den här typen av undersökningar. Mathiesen menar att frågan om vad som påverkar rättstillämpning bör betraktas ur beslutsfattarens synvinkel, i den mening att man eftersöker vad som kan vara viktiga premisser för denne då beslut skall fattas. Det sociologiska begreppet ”premiss” betecknar här ”de förhållanden som beslutsfattare generellt betonar när de fattar sina beslut”.³¹ Mathiesen preciserar sin framställning i fyra punkter: premisser kan förmedlas förvrängda till beslutsfattaren, premisserna kan presenteras som mer eller mindre tvingande för beslutsfattaren (om denne inte skall förlora sin roll), beslutsfattarens bearbetning och prioritering bland premisser är mer eller mindre medveten och slutligen kan premissernas inflytande variera över tid i de fall ”besluten” i själva verket utgörs av beslutskedjor. Tillspetsat ställer Mathiesen frågan om i vilken utsträckning, och hur, samhällsförhållandena utgör premisser då beslutsfattare avgör rättsfrågor. Mathiesen anger i sin diskussion om påverkan på rättsligt beslutsfattande att frågeställningen är mycket omfattande och att en hel del kunskaper saknas.³²

[man] skulle alltså kunna säga att normativa inställningar, kollektiva medvetandetilstånd och/eller materiella förhållanden ”påverkar” de beslut som fattas. [...] Den här sortens påståenden verkar plausibla.³³

2.4. Tillämpning och diskretionär makt

Det är också i rättstillämpningen som den etiska dimensionen gör sig gällande. Det är där idén bakom lagen skall få sitt konkreta uttryck.³⁴

Sociologen Antoinette Hetzler diskuterar de socialpolitiska rättstillämparnas villkor i sin bok *Rättens roll i socialpolitiken*, där hon särskilt understryker kopplingen mellan intentionen, lagen, tillämpningen och effekten. För socialpolitikens vidkommande ligger hennes fokus

³⁰ Hydén 2002 sid. 71 f. Den citerade passagen på sid. 72.

³¹ Mathiesen 1991 sid. 58.

³² Mathiesen 1991 sid. 56 ff.

³³ Mathiesen 1991 sid. 57.

³⁴ Westerhäll 1996 sid. 31.

särskilt på tillämpningsmyndigheten, då det är i det ledet som lagstiftningens allmänt hållna policyuttalanden ges en konkret utformning.³⁵ För socialbidragets del menar Hetzler att lagstiftningen utgår från en så decentraliserad beslutsprocess och har så vida tolkningsmöjligheter att tolkningsproblem kan uppstå. Dessa problem kan utgöras av oegentligheter i tillämpningssituationen, och Hetzler exemplifierar med att kommunens ekonomiska resurser kan bli en faktor av betydelse.³⁶ Det fria skönet definierar Hetzler som situationer där beslutsfattaren har en valmöjlighet när han skall fatta beslut. Reglerna bestämmer inte i detalj vilket beslut som skall fattas och tjänstemannen utövar i och med detta en möjlighet till fri tolkning.³⁷ Hetzler sammanfattar:

Diskretionär makt, godtycke, kommer till användning när förvaltningsmyndigheter och – tjänstemän konfronteras med medborgare som kräver sina rättigheter.³⁸

De omtolkningar tjänstemännen har möjlighet att göra i beslutsfattande, på grundval av avsiktlig delegation från staten, kan påverkas av en mängd faktorer, som exempelvis privata värderingar och strukturer och attityder i den tillämpande organisationen. Ramlagar och generalklausuler tilldelar rättstillämparen en stor portion diskretionär makt, och utfallet av dessa lagstiftningstekniker är i grunden en empirisk fråga.³⁹ För Hetzler är maktaspekten central:

... diskretionär rättstillämpning i grunden är en fråga om makt – makt att välja en viss tolkning av verkligheten och av rätten, samt makt att välja en viss rättslig lösning på de problemsituationer som kräver en sådan.⁴⁰

Frågeställningarna som Hetzler diskuterar är inte obekanta i det rättsvetenskapliga paradigmet. Inom ramen för en diskussion kring rättsstatsidealet pekar juristprofessorn Åke Frändberg på myndigheternas agerande. Dessa myndigheter kan göra sig skyldig till så kallad rättspervertering och rättsmanipulering. Gemensamt för dessa typer av förfaranden är att ”myndigheterna inte tar rättsordningen på allvar” utan tillämpar reglerna nyckfullt och godtyckligt.⁴¹ Det är självfallet det rättsstatliga idealet och kärnvärdet om rättsordningens förutsägbarhet som riskeras gå om intet i tillämpningen, enligt Frändberg:

³⁵ Hetzler 1984 sid. 67.

³⁶ Hetzler 1984 sid. 84 ff.

³⁷ Hetzler 1984 sid. 125 ff.

³⁸ Hetzler 1984 sid. 125.

³⁹ Hetzler 1984 sid. 128 och 133 ff.

⁴⁰ Hetzler 1984 sid. 133.

⁴¹ Frändberg 1996 sid. 27 och 36.

För om de rättstillämpande organen inte lojalt och korrekt tillämpar reglerna, kan man ju inte förlita sig på dessa regler.⁴²

2.5. Illojal maktanvändning

Det är i fall, då lagens ”anda” blivit kränkt som frågan om ”détournement de pouvoir” blir aktuell.⁴³

För förvaltningsrättens vidkommande finns det en (diskussion om en) rättsfigur som utgör den inomjuridiska spegelbilden till den rättssociologiska frågeställningen om ändamålsförskjutningar i rätten. Förebilden kommer från Frankrike, där termen lyder ”détournement de pouvoir”. Fransk rätt ger definitionen ”den handling genom vilken en förvaltningsmyndighet inom sitt kompetensområde, med iakttagande av alla föreskrivna former och utan att formellt kränka någon lagbestämmelse använder sin makt för andra syften än dem, för vilkas tillgodoseende denna makt blivit myndigheten anförtrodd”.⁴⁴ I Sverige används beteckningen ”illojal maktanvändning”. Attributet illojal innebär att maktanvändningen relateras till normer som måste iakttagas för att maktanvändningen skall kunna benämnas lojal. Institutet är begränsat till så kallad bunden maktutövning, vilket innebär att lagstiftaren inte kan angripas med detta medel. Institutet har en nära koppling till myndigheternas utnyttjande av det fria skönet vid beslutsfattande. Utmärkande för illojal maktanvändning är också att frånvaro av lagstridighet snarare blir en del i den rättsliga definitionen av begreppet, eller som juristen Hilding Eek uttrycker det: ”förvaltningsaktens innehåll åtminstone skenbart står i överensstämmelse med lag”.⁴⁵ Det som institutet vill beskriva är snarare situationen att förvaltningen i sin verksamhet avviker från sina givna och avsedda ändamål. Hilding Eek anför slutligen en serie rättsfall som stöd för att det i svensk rätt finns en motsvarighet till den franska rättsfiguren.⁴⁶

Juristprofessorn Gunnar Bramstång nyanserar förståelsen av illojal maktanvändning. Han sammanför felaktigheter hänförliga både till förvaltningsaktens syfte och till den situationen att myndigheten antingen tar hänsyn till ovidkommande fakta, eller att myndigheten ignorerar fakta den lagligen borde beakta. Bramstång går så långt som att ange lagens syfte som den yttersta normen för bedömningen av förvaltningsaktens tillåtlighet och den yttersta gränsen för myndigheters befogenheter. Praxis medger, enligt Bramstång, att flera typsituationer kan

⁴² Frändberg 1996 sid. 33.

⁴³ Eek 1944 sid. 67.

⁴⁴ Eek 1944 sid. 65, med referens till franska rättsvetare.

⁴⁵ Eek 1944 sid. 67.

⁴⁶ Eek 1944 sid. 65 ff.

identifieras varav en är av särskilt intresse för denna framställning. Det som avses är det fallet att myndigheten avser ”att uppnå ett mål, för vars förverkligande lagstiftningen över huvud taget ej erbjuder några medel”.⁴⁷ Syftet med rättsfiguren illojal maktanvändning (och hänsynstagande till ovidkommande fakta) är för Bramstång en ”välbehövlig förstärkning av den enskildes rättsskydd” som för förvaltningen skall ha en moralbildande effekt och motverka maktfullkomlighet och maktmissbruk.⁴⁸

Rättsfiguren är intressant även ur ett rättssociologiskt perspektiv, då den i sig visar på liknande begränsningar i rättsdogmatiken som de som rättssociologin identifierar. I detta sammanhang är det intressant att ta del av juristen Åke Victorins kritik mot rättsfiguren. Han ifrågasätter om den kan fylla någon självständig funktion i svensk rätt. Framförallt riktar han kritik mot definitionen av figuren, och menar att den egentligen inte ryms inom ramen för rättsvetenskapen. Det är momentet ”skenbar överensstämmelse med lag” som är föremålet för Victorins kritik; han menar att detta endast kan vara för handen före en förvaltningsakt granskats, och efter granskningen måste den framstå som formellt lagstridig. Victorin argumenterar för att figuren inte heller kan ges ett innehåll baserat på sin relation till det fria skönet i beslutsfattande. Detta samband består endast i att den illojala maktutövningen maskerats som lojal skönsutövning.⁴⁹ Hur skall en förvaltningsakt som består av en korrekt tillämpning av gällande bestämmelser men där syftet med beslutsfattandet misstänkliggör den kunna angripas rättsligen? Rätten och rättsvetenskapen kan svårligen ge ett svar.

⁴⁷ Bramstång 1966 sid. 224.

⁴⁸ Bramstång 1966 sid. 195 ff.

⁴⁹ Victorin 1956 sid. 29 ff.

3. Metod

... en forskare väljer fallstudiemetoden för att skaffa sig djupgående insikter om en viss situation och hur de inblandade personerna tolkar denna. Fokus ligger på process snarare än på resultat, på kontext snarare än på specifika variabler och på att upptäcka snarare än på att bevisa.⁵⁰

Ett övergripande syfte med uppsatsen är att fånga den process i vilken en kommun utnyttjar rätten för att uppnå en specifik målsättning. Undersökningen om Karlskrona kommuns arbete mot nynazismen är en fallstudie som med hjälp av textnära idé- och ideologianalys studerar ändamålsförskjutningar i rätten med åtföljande implikationer för rättstillämparna. De tre metodologiska komponenter som undersökningen utgår från kan användas och definieras på olika sätt. Även överväganden kring valet av analysmaterial kan problematiseras.

3.1. Fallstudien

Syftet med en fallstudie är att undersöka en specifik företeelse, till exempel en händelse eller ett skeende. Valet av skeende görs för att det kan uttrycka någon typ av hypotes eller frågeställning. Fallstudien är lämplig då det är svårt att skilja ut variabler från kontexten. Att göra en fallstudie innebär inte att man låser undersökningen till en specifik metod för insamling och analys av informationen, utan att studien kan genomföras med hjälp av en rad olika vetenskapliga metoder. Syftet är att kunna ställa upp en intensiv, helhetsinriktad beskrivning och analys av en samhällelig företeelse.⁵¹ Deskriptiv forskning fokuserar beskrivningar och förklaringar av en befintlig process som inte manipuleras av forskaren, istället för förutsägelser enligt orsak-verkan. Men den deskriptiva karaktären hos en fallstudie hindrar inte en strävan efter att tolka resultatet. Deskriptiv information kan kopplas till begreppsliga kategorier och kan användas för att både belysa och ifrågasätta teoretiska utgångspunkter och teorier.⁵² Identifieringen av ett forskningsproblem startar med en allmän nyfikenhet och innebär en definition av det fall som ska studeras. Kvalitativa fallstudier hämtar ofta sina forskningsproblem ur en samhällelig praxis varpå breda och svepande frågor ställs till materialet. Dessa frågor kretsar kring processer – om varför eller hur – och förståelse – vad sker – i samhället. Frågeställningarna bestämmer vad som blir undersökningens fall eller analysenhet. En enda analysenhet kan hysa otaliga händelser och deltagare i processer.⁵³

⁵⁰ Merriam 1994 sid. 9.

⁵¹ Merriam 1994 sid. 43 ff.

⁵² Merriam 1994 sid. 22 ff. och sid. 41.

⁵³ Merriam 1994 sid. 57 ff.

3.2. Kvalitativ textanalys

Den kvalitativa textanalysen förutsätter närläsning och fokus på de delar av texten som utifrån frågeställningarna är särskilt relevanta för analysen. Det är forskningsfrågorna – frågornas primat - som skall styra läsningen och ställa frågor till texten. Syftet är att forskaren ska kunna ”berätta en historia” med texten som utgångspunkt, och inte vice versa.⁵⁴ I den här undersökningen används ett öppet förhållningssätt till de möjliga svaren på forskningsfrågorna, och svaren på frågorna medges bli lika med det som hittas i forskningsmaterialet. Studiet av texterna utförs med fokus på idéer och inte primärt vilken aktör som är bärare av dem. Urvalet av källor har gjorts för att åstadkomma ett så stort material som praktiskt möjligt. I den här undersökningen är det texternas manifesta budskap som eftersöks, det budskap som kan utläsas omedelbart på textens rader. Avslutningsvis gäller att resultatet av tolkningen i detta fall utgörs av den samlade framställningen utan att något konkret resultat kan identifieras.⁵⁵

3.3. Idé- och ideologianalys

Göran Bergström och Kristina Boréus definierar idéanalysen som en metod för att eftersöka och identifiera idéer i texter av typen utredningar eller policymaterial. Fokus ligger på textens innebörd. För att nå textens innebörd och betydelse i det läge då den kom till, används en avsändarorienterad tolkning som rekonstruerar det avsändaren avsåg och menade med texten. Bergström & Boréus hänvisar till idéhistorikern Quentin Skinner och understryker genrens betydelse vid denna typ av analys: vilken typ av språkhandling är det som utförs i textproduktionen?⁵⁶ Den här uppsatsen analyserar både intervjuer med kommunpolitiker och annat textmaterial, till exempel offentligt tryck, domar och handlingar ur Karlskrona kommuns akt. Analysen kommer att göras med textens genre i aktiv åtanke. Varje genre har sina egna villkor och förutsättningar, och texten tolkas därför utifrån den aktuella författarens språksituation; vilken typ av text handlar det om, i vilken kontext är den skriven etc. De texter som här kommer att analyseras är samtliga författade i Sverige under de senaste 10 åren, vilket avgränsar analysen. Perspektivet innebär att kontexten ges en viss vikt, men inte den bestämmande rollen, för vilken innebörd texten skall anses ha. Kontexten fungerar som en

⁵⁴ Esaiasson et al. 2003 sid. 239.

⁵⁵ Esaiasson et al. 2003 sid. 233 ff.

⁵⁶ Bergström och Boréus 2000 sid. 27 ff.

ram för att fastställa vad som är en rimlig tolkning. Den avsändarorienterade tolkningen uppmärksammar språkhandlingen och avsändarens idéer och vanliga språkbruk. Med avsändare menas en individuell person eller en aktör med en speciell samhällelig position.⁵⁷

3.4. Källor

Flera olika källor används för att utvinna information om Karlskrona kommuns arbete mot nynazismen. Bland annat har dokumenten i den akt som kommunen upprättat studerats på plats. Dessa dokument är producerade inom kommunen i den verkliga sociala kontexten och under den studerade tidsrymden, vilket gör dem till en viktig källa för rättssociologisk analys.⁵⁸ Visst annat offentligt material, som mer allmänt belyser staten och kommuners arbete mot nynazism, har också studerats. Utöver det ingår i undersökningsmaterialet artiklar som kommunalrådet Björn Fries skrivit om sitt arbete. För att belysa ansvariga politikere och tjänstemäns agerande används också intervjuer i forskningsrapporter och tidningsmedia. Valet av analysmaterial har fördelar och nackdelar. Forskaren kan inte bestämma vilka frågor och följdfrågor som ska ställas till informanterna. Det går heller inte att utesluta förekomsten av felciteringar eller missuppfattningar. På grund av diverse logistiska problem förknippade med svårtillgängliga informanter har utnyttjandet av befintliga intervjuer varit att föredra framför att göra egna specifika intervjuer. De tidningsartiklar som studerats har dock alla handlat om kommunens arbete mot nynazisterna, och kan därför sägas fylla en viktig funktion för uppsatsen. Egna intervjuer hade kunnat bli mer djuplodande än vad som nu är fallet. För att kompensera bristerna i valet att inte genomföra egna intervjuer används ett stort antal artiklar som tillsammans utgör ett omfattande material. Detta material uppvisar en i stort entydig bild. Här finns också vinsten med att använda just tidningsartiklar: där tydliggörs kommunens strategi på det sätt som kommunens företrädare själva vill framställa arbetet för kommuninvånare och övriga åskådare, ofta på ett kortfattat och ibland slagkraftigt vis. Sådant material är, trots att det inte kan ge samma möjligheter som en intervjusituation mellan forskare och informant, ofta belysande på ett sätt som är högst relevant för analysen. Att studera tidningsartiklar har därför ett värde i sig när det gäller att förstå processer och strategier av den typ som studeras här.

⁵⁷ Bergström & Boréus 2000 sid. 19 ff., 27 f., 33.

⁵⁸ Carlsson 1997 sid. 64.

3.5. Källkritisk diskussion

En utvärderande fallstudie har en inneboende politisk karaktär, vilket medför vissa speciella förutsättningar. En sådan studie för med sig en speciell etisk frågeställning som rör forskarens urval av de tillgängliga data. En oetisk fallstudieforskare kan genom urvalsprocessen framställa nästan vilket slutresultat som helst. Medvetenheten om detta förhållande hos den som tar del av forskningen är ett centralt korrektiv mot den här typen av potentiella skevheter.⁵⁹ För att undvika sådana skevheter illustreras framställningen med så många och så fullständiga citat som möjligt ur de dokument och intervjuer som analyseras. Användningen av dessa citat syftar till att uppfylla idealet om intersubjektivitet, dvs. att läsaren skall ges möjligheter att rekonstruera de operationer som forskaren utfört i analysen och i arbetet med att dra slutsatser.⁶⁰ En del av den analyserade informationen hämtas ur tidningsartiklar vilket aktualiserar ett antal grundläggande källkritiska hållpunkter. Det gäller avståndet mellan berättare och berättelse och berättarens grad av oberoende, samt frågan om tendens i utsagorna. Graden av centralitet är viktig: en centralt belägen källa är trovärdigare än en mindre centralt placerad. Men en trovärdig berättelse härrör också från en oberoende berättare. Däremot beror den inneboende graden av tendens i påståenden på vilket intresse berättaren har av att återge en avsiktligt snedvriden skildring om vad som skett. Berättaren kan ha ett intresse av att vissa förhållanden blir omtalade och andra inte.⁶¹ För tidningsartiklarna och intervjuerna som används här gäller att de valts ut för att skildra vad centralt placerade personer (främst kommunalrådet Björn Fries och kommunjuristen) uppger om Karlskrona kommuns arbete i de studerade hänseendena. Kriteriet om centralitet är således uppfyllt vad gäller dessa. Å andra sidan kan de tänkas avge tendentiösa beskrivningar. Befattningshavare under kommunalråden kan eventuellt ha ett intresse av att förgylla de senares insatser. Vidare kan det exempelvis ligga nära till hands för en politiker att i media vilja ge sken av dådkraft och ansvarstagande. En särskild aspekt av speciellt intresse gäller det faktum att ingen politiker vill framstå som en person som bryter mot lagstiftning eller annars behandlar rätten lättvindigt. Ett politiskt program på kommunal nivå som inte står i god överensstämmelse med lagstiftningen löper stor risk att kritiserats som exempelvis överksam och oseriöst.⁶²

⁵⁹ Merriam 1994 sid. 47.

⁶⁰ Bergström & Boréus 2000 sid. 37.

⁶¹ Esaiasson et al. 2003 sid. 309 ff.

⁶² Jämför diskussionen om kommunernas lag- och domstolstrots i bland annat prop. 2001/02:122 Åtgärder mot kommunalt domstolstrots.

3.6. Särskilt om två rapporter

Rapporterna som presenteras i avsnittet om forskningsläget spelar en speciell roll för denna uppsats. De har fungerat som en ingång till några av de handlingar och tidningsartiklar som belyser kommunens arbete, och det material som rapporterna utgått från är också det som använts i denna undersökning. Rapporterna innehåller fylliga intervjuer med företrädare för kommunen som också de tjänat som analysunderlag för uppsatsen. Här skall särskilt understrykas att rapporterna är publicerade 1999 och 2000, och material som belyser skeenden efter denna tidpunkt har hämtas från andra källor. Detta tillvägagångssätt medges av att den ena rapporten (1999) är av uttalat deskriptiv karaktär och i och med detta har ambitionen att

... på ett enkelt och rakt sätt berätta om Nationalsocialistisk Front och lokala politikers samt myndigheters strategier.⁶³

Således utgörs denna del av ett rättssociologiskt perspektiv på ett material som insamlats inom ramen för en annan gren av samhällsvetenskapen. I teoriavsnittet har förts en utförlig diskussion om det kunskapsintresse som är förknippat med rättssociologin, och det är det perspektivet som väglett läsningen av materialet. Förutsättningen för att använda sekundärdata är att uppsatsförfattaren är medveten om faran att analysen styrs av materialet, då insamlandet och sållandet av materialet till syvende og sidst är gjort av någon annan än forskaren själv.⁶⁴ Sammantaget har det valda arbetssättet kunnat skapa en snabb och enkel åtkomst till stora mängder data.

⁶³ Rundqvist 1999 sid. 6.

⁶⁴ Svenning 2003 sid. 99 ff.

4. Analys

Att känna till hur rätten skall tillämpas är dock inte detsamma som att känna till rättens konsekvenser.⁶⁵

4.1 Inledning – black box?

Analysen kommer att löpa längs två spår: hur politikerna vill ”använda” lagstiftning för sina syften, och implikationerna för tjänstemännen i förvaltningen (rättstillämparna). I enlighet med Håkan Hydéns uppmaning att för rättssociologins vidkommande inte betrakta rätten som en ”black box”, dvs. att betrakta rätten som betydelslös för analyser, presenteras den rättsliga bakgrunden. Då rättssociologins ambition är att komplettera rättsdogmatiken vid studiet av rättstillämpning presenteras och diskuteras också sådana faktiska omständigheter som rättsdogmatiken utelämnar som obehövlige för analys.⁶⁶

4.2. Kommunpolitikernas hållning: att följa och använda lagen

Björn Fries, numer före detta kommunalråd, har som upphovsman till Karlskrona kommuns strategi blivit mycket uppmärksammat och belönad.⁶⁷ Även andra kommuner har uppmärksammat arbetet, och har i flera fall hört av sig och ställt frågor, något som Björn Fries uttalat sig positivt om.⁶⁸ I viss mening har även den högsta statsmakten uppskattat det socialdemokratiska kommunalrådets arbete: statsminister Göran Persson skrev i ett brev till Björn Fries att denne ”gör en viktig insats” och avslutade med orden ”Jag stödjer dig helhjärtat i din fortsatta kamp mot intolerans och antidemokratiska krafter!”. Fries svarade statsministern att brevet stärkt honom i sin ”framtida ansträngning”. Perssons svar på detta brev innehöll reflektionen att kampen för demokratin måste föras av hela samhället, och att ”Våra metoder måste fortsätta att utvecklas mer och en rad nya åtgärder övervägs.”⁶⁹ Staten har uppmärksammat att kommuner kan vara osäkra om, och behöva stöd i, vilka åtgärder som bör vidtas mot rasistiska och främlingsfientliga tendenser.⁷⁰ Trots detta har inte ”demokratins muskler” influerat som rekommenderad eller ens diskuterad strategi i någon

⁶⁵ Hydén 2002 sid. 71.

⁶⁶ Hydén 2002 sid. 71.

⁶⁷ Han har fått Olof Palme-priset 2000, SEKO: s årliga demokratipris 2000 och Artister mot nazisters stipendium 2003. Aftonbladet 00-09-26, Svenska Dagbladet 00-01-30 och notis 2003-12-09 på www.expo.se.

⁶⁸ Bland kommuner som hört av sig för råd återfinns Vara och Torsby. Notis 2004-11-30 på www.expo.se, Aftonbladet 04-11-29, Nerikes Allehanda 00-02-18 och e-mail 99-12-07 i ”Nazistakten”.

⁶⁹ Brev från statsminister Göran Persson till Björn Fries 99-11-19, Brev från Björn Fries till statsminister Göran Persson 99-12-01 och Brev från statsminister Göran Persson till Björn Fries 00-04-04 i ”Nazistakten”.

⁷⁰ Skr. 2000/2001:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

av de genomgångar regeringen gjort på området att bekämpa nazism, rasism och främlingsfientlighet.⁷¹ I kommunens skifte från dialog till att ”visa musklerna” 1998 framträder det som denna uppsats vill skildra som tydligast. Den dialogbaserade hållningen innebar att kommunen startade ett nätverk mot nazism och antisemitism och höll temaveckor på skolorna. En mängd fackeltåg och manifestationer organiserades i stan. Kommunen anslog pengar för dessa ändamål, därför att man bedömde att det var ”viktigt att samhället ytterligare aktivt stödjer mångfalden i det ideella arbetet mot antidemokratiska krafter”. Det ansvariga kommunalrådet uppgav att ambitionen var att få slut på gängbråken och att få in nazisterna i samhällsgemenskapen.⁷² 1998, med anledning av händelser i och med en minnesstund över förintelsen, övergav kommunalrådet den ovanstående strategin. Fries började istället förespråka organisationsförbud för nynazister, och menade att ”nynazisterna drar vanära över Karlskrona och utnyttjar systemet”. Det var i det läget man lanserade socialbidraget, bostadsbidraget och det kommunala fastighetsbolaget som instrument i kampen mot NSF. Nynazisternas ”vingelutrymme” skulle inte längre gälla.⁷³ Kommunalrådet Björn Fries signalerade att man nu skulle använda rätten i kampen, och att arbetet skulle ske under beteckningen ”att visa demokratins muskler”:

Använd aktivt de regelverk som finns. Dagens lagstiftning räcker.⁷⁴

De ska veta var de har oss, och att det finns muskler i demokratin.⁷⁵

Att reflektera över rättens roll i kampen mot rasism och främlingsfientlighet är inte unikt för Karlskrona kommun. En regeringsutsedd arbetsgrupp med uppdrag att utreda hur rasism och främlingsfientligt våld kan motarbetas diskuterar rättens roll i liknande termer som Björn Fries gjort i sin kommun. Arbetsgruppens och kommunens mål är likartade: man vill motarbeta rasistiskt och främlingsfientligt våld. Även slutsatserna är likartade: man tar ställning för att några nya bestämmelser inte behövs för att stävja rasistiskt och främlingsfientligt våld. De avgörande skillnaderna, däremot, handlar dels om vilken aktör det

⁷¹ SOU 1999:10 Demokratins förgörare, Skr. 2000/2001:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, Skr. 2000/2001:62 Brott kan förebyggas! Utvecklingen av det brottsförebyggande arbetet, Ds 2001:70 Vägen tillbaka – stöd till verksamheter för att bistå personer som vill lämna rasistiska och andra liknande grupperingar, Ds 2002:26 Ett centrum mot rasism och andra former av intolerans.

⁷² Rundqvist 1999 sid. 27ff. samt skrivelserna Aktion mot nazism och antisemitism 1996-08-20, kommunstyrelsen, Stöd till aktiviteter mot antidemokratiska krafter 1998-03-19, kommunledningsförvaltningen (innehållande citerade passagen) samt Förslag till regler för fördelning av stöd till aktiviteter mot antidemokratiska krafter 1998-05-06, Kultur- och Fritidsförvaltningen i ”Nazistakten”.

⁷³ Rundqvist 1999 sid. 34 ff. Den citerade passagen på sid. 38.

⁷⁴ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

⁷⁵ Dagens Nyheter 98-02-27.

är som har som sin uppgift att bekämpa sådant våld och dels om vilka bestämmelser det gäller. Det atypiska i Karlskrona kommuns strategi framträder tydligt i ljuset av att regeringens arbetsgrupp syftar på polis, åklagare och domstolar som tillämpar BrB när den skriver:⁷⁶

Det bör ställas högre krav på rättsväsendet att använda existerande lagstiftning effektivare i bekämpningen av den rasistiska och främlingsfientliga brottsligheten. Det är inte i första hand det materiella regelverket som måste förändras för att åstadkomma en bättre och effektivare hantering inom rättsväsendet av brottslighet med rasistiska och främlingsfientliga inslag. Det krävs däremot att rättsväsendets aktörer bättre utnyttjar de möjligheter som lagstiftningen erbjuder.⁷⁷

En socialsekreterare berättar i en intervju med forskaren Mikael Rundqvist att politikernas skifte i strategi innebar att man lade ner ett av socialförvaltningens projekt med nynazisterna. Projektet innebar att en fältassistent arbetade intensivt med ett par aktivister ur den nynazistiska miljön, men det lades ner 1998. Socialsekreteraren säger:

Man hade från politiskt håll bestämt sig för att förpassa de här personerna ut i kylan. [...] Politikerna var rädda för att inte framstå som tillräckligt handlingskraftiga.⁷⁸

I skiftet från strategin att mobilisera det civila samhället och att använda de sedvanliga metoderna för opinionsbildning i politiska frågor, till att övergå i att visa ”demokratins muskler” framgår tydligt skillnaderna mellan strategierna. Den nya strategin beskrevs som:

ett tålmodigt arbete med att ständigt störa aktivisterna inom NSF, att inom lagens ramar göra det så besvärligt som möjligt att föra fram de nationalsocialistiska budskapen.⁷⁹

Vilken lagstiftning är det då som politikerna vill använda? Det gäller den lagstiftning som kommunen av staten är satt att tillämpa själv. Det handlar om bidrag: social- och bostadsbidrag. Det gäller också lagstiftningen som omgärdar det kommunala lägenhetsbeståndet och arbetsmarknadspolitiken. Med Björn Fries ord:

En del [nynazister] är arbetslösa och uppbär både socialbidrag och bostadsbidrag. Andra bor i lägenheter ägda av kommunen. [...] Missköter de sitt boende eller stör och trakasserar andra hyresgäster, kommer vi tvinga dem att flytta. Och för att få socialbidrag måste de uppfylla kommunens krav och regler in i minsta detalj. De måste exempelvis delta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder, och ska inte kunna kvittera ut bidrag utan motprestation. Sker inte det upphör bidragen.⁸⁰

⁷⁶ DS 1998:35 Rasistiskt och främlingsfientligt våld. Rapport från arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld.

⁷⁷ DS 1998:35 Rasistiskt och främlingsfientligt våld sid. 273.

⁷⁸ Rundqvist 1999 sid. 55, telefonintervju med socialsekreterare vid Karlskrona kommun 1999-06-22.

⁷⁹ Dagens Samhälle nr. 16 2004. Intervju med Lennarth Eriksson, Karlskrona kommuns kommunjurist.

⁸⁰ Dagens Nyheter 98-02-27. Intervju med Björn Fries.

De lokala politikerna i Karlskrona menade däremot samstämmt att få politiska åtgärder egentligen vidtagits. Man ansåg att frågan behandlats politiskt i liten eller ingen utsträckning alls. Det förelåg däremot ingen politisk enighet om vad som borde göras ytterligare. Oenigheten gällde lagstiftningen; borde den skärpas eller skulle den förbli oförändrad?⁸¹ I Rundqvists och Engströms undersökning framgår också att de lokala politikerna hyste uppfattningen att kommuninvånarna ansåg att de vidtagna åtgärderna varit bra. Politikerna menade att allmänheten förväntade sig att politikerna skulle göra ännu mer. I undersökningen tillfrågas de lokala politikerna om vem de ansåg hade ansvaret för att motverka rasism och nazism. Ingen av de tillfrågade menade att ansvaret låg på staten ensamt. Författarna sammanfattar det som att

Förutom moderaterna förespråkar alla de intervjuade politikerna i första hand någon form av samhällelig styrning i frågor som rör rasism och nazism.⁸²

Rapporten visar också att samtliga intervjuade partiföreträdare tyckte att det rådde en hög grad av samstämmighet mellan partierna i frågor om rasism och nazism. Politikerna hade diskuterat vilka de lämpligaste åtgärderna var, och var på det stora hela eniga.⁸³ I kommunens arbete mot NSF kom ”lagen” att spela en central roll. Den blev en del i att få ”hela Karlskrona” att ta avstånd från nazisterna:

Istället agerade [Björn Fries] tillsammans med hela Karlskrona kommun. Med tydliga grepp markerade kommunen sin ståndpunkt för nazisterna.⁸⁴

Centralt för arbetet var att det överensstämde med gällande rätt. Man underströk att kommunen fått rätt i en prövning i länsrätten, och att lagens bokstav skulle följas utan att man visade sådan flathet att nynazisterna skulle vilja stanna i Karlskrona.⁸⁵

Lennarth Eriksson har en bakgrund som domare i länsrätt, kammarrätt och försäkringsrätt. – Vi har följt lagar och förordningar och det har räckt för att bli av med nazisterna. Det är viktigt att inte gå över de gränserna. Annars får du inte allmänheten med dig och då får nazisterna vatten på sin kvarn.⁸⁶

I det här citatet lyfts kommunjuristens bakgrund som domare fram, i samband med att vikten av att följa lagen diskuteras. Citatet förmedlar bilden av kommunens aktörer som personer

⁸¹ Rundqvist och Engström 2000 sid. 264.

⁸² Rundqvist och Engström 2000 sid. 266.

⁸³ Rundqvist & Engström 2000 sid. 263 ff.

⁸⁴ Borås Tidning 00-09-12.

⁸⁵ Rundqvist 1999 sid. 39.

⁸⁶ Göteborgsposten 04-11-15.

med kompetens och god kännedom om de ramar som definierar kommunens handlingsutrymme. Det centrala i att inte gå ”över gränsen” handlar om att skapa samtycke bland kommunens övriga invånare; att inte ta till åtgärder som riskerar väcka allmänhetens misshag.

Även om kommunen använde den befintliga lagstiftningen i arbetet mot NSF demonstrerade kommunens företrädare tydligt att de tyckte rätten var viktig. Man visade också en stark tro på juristernas förmåga att lösa eventuella problem med ett organisationsförbud:

Björn Fries i Karlskrona poängterar mera betydelsen av tydliga lagstiftningssignaler, och om att göra allt för att underlätta polisens arbete. - Ett förbud mot den här typen av organisationer löser förstås inte problemet med antidemokratiska åsikter, och naturligtvis skulle det uppstå gränsdragningsproblem, men dem borde väl juristerna kunna lösa, säger han.⁸⁷

Kommunen kom att beskriva sin strategi i allmänna termer av att det skulle vara ”besvärligt” att vara nazist i Karlskrona. Det ultimata målet var att aktivisterna skulle ut ur kommunen. Strategin beskrevs också som undantagslös och konsekvent; ibland genom att använda metaforer som aktualiserar bilden av ett ställningskrig:

...kommunen vägrar att backa för nazisterna.⁸⁸

Vi kompromissade inte och gjorde det besvärligt för nassarna.⁸⁹

...vi har delvis lyckats i vår taktik. Det ska vara så besvärligt att vara nazist i Karlskrona att de flyttar. Får vi isär ledarna förtvinar också rörelsen.⁹⁰

... [Björn Fries] bestämde sig för att jaga ut nazisterna ur Karlskrona.⁹¹

Det innebär att det sannolikt är ganska besvärande att vara nazist i Karlskrona idag, och det är precis det vi syftar till. [...] Så länge jag finns med på arenan kommer jag att vara stenhård i min inställning till NSF, och använda alla de möjligheter som lagstiftningen i ett demokratiskt samhälle ger, för att motarbeta och förgöra deras organisation.⁹²

Gruppen som skulle bekämpas av kommunen beskrevs med hårda ord av de kommunala företrädarna: de var obehagliga och kriminella personer som vill avskaffa demokratin. Kommunens företrädare framställdes som nynazisternas antiteser: de var demokratins försvarare. Hederliga, principfasta, målmedvetna. Bilden av ett ställningskrig upprätthölls

⁸⁷ Svenska Dagbladet 99-07-07.

⁸⁸ Aftonbladet 99-10-17.

⁸⁹ Borås Tidning 00-09-12, intervju med Björn Fries.

⁹⁰ Dagens Nyheter 00-06-18, intervju med Björn Fries.

⁹¹ Aftonbladet 99-11-22, intervju med Björn Fries.

⁹² Expo/Svartvitt nr. 3-4 1999, artikel av Björn Fries.

genom den tydliga uppdelningen mellan de ”obehagliga” och de principfasta försvararna av demokratin:

Men problemet är att de här personerna, aktivisterna alltså, är så till den grad obehagliga att man ogärna vill ha med dem att göra. [...] Det är därför som Björn Fries talar så mycket om samhällsmuskulaturen. [...] det rör sig ju om grupper som vill utnyttja demokratin för att avskaffa den!⁹³

För mig är nazismen ingen politisk rörelse - det är en kriminell rörelse.⁹⁴

Men dock – vi som företräder kommunen har valt att ta NSF och de fascistiska idéer som marknadsförs på fullaste allvar. Vi tror inte att det här är allmänt förvirrade ungdomar och att problemen kommer att lösa sig av sig själva, utan behandlar dem som den brottsliga och farliga organisation som de är.⁹⁵

Björn Fries reflekterade över de nynazistiska aktivisternas klassbakgrund, och tyckte att deras ursprung borde innebära att de skulle dela arbetarrörelsens värderingar. Kommunen var således på det klara med att det inte var mot samhällets övre skikt som man visade sina muskler.

Utifrån deras position borde de här killarna snarare ha gått med i SSU eller Ung Vänster.⁹⁶

De personer som konkret skulle träffas av åtgärderna i strategin identifierades med lätthet av kommunen. För det första var det en medveten strategi från NSF: s sida att visa sina ansikten och sina identiteter, på stan och på Internet. Men för det andra är Karlskrona inte en speciellt stor kommun, och företrädarna för kommunen talade om att de visste vilka NSF-aktivisterna var. Björn Fries sade:

Jag känner många av de här killarna sedan de var små, och vet alltså vilka de flesta är.⁹⁷

Kommunen visste vilka det handlade om, eftersom de uppträdde öppet bland annat i demonstrationer och på Internet.⁹⁸

Vid en genomgång av tidningsartiklar framgår det att kommunens strategi i hög grad var kopplad till ett par personer inom den kommunala apparaten: ett kommunalråd, Björn Fries, och kommunjuristen Lennarth Eriksson. De kom att personifiera kommunens kamp, och deras personliga insatser lyftes fram om och om igen. Beskrivningar av deras ”mod” och berättelser om hur främst Fries blivit hotad av nynazisterna och känt rädsla för sig och sin familj, finns

⁹³ Svenska Dagbladet 99-07-07.

⁹⁴ Svenska Dagbladet 00-01-30, intervju med Björn Fries.

⁹⁵ Expo/Svartvitt nr. 3-4 1999, artikel av Björn Fries.

⁹⁶ Arbetaren nr. 42 2000.

⁹⁷ Dagens Nyheter 98-02-27.

⁹⁸ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

med i ett antal artiklar.⁹⁹ Den kommunala apparaten var till och med delaktig i den straffrättsliga hanteringen av nynazisternas agerande mot Björn Fries. När denne år 2000 polisanmälde en nynazistisk aktivist för olaga hot, var det kommunjuristen Lennarth Eriksson som fick agera målsägandebiträde för kommunalrådet.¹⁰⁰ Ett sätt att ytterligare förstärka bilden av kommunens företrädare som hederliga var att beskriva de krav kommunen ställde på nazisterna i allmänna termer som att ”följa spelreglerna” och ”sköta sig”. Enkla och till synes självklara krav, vilka framställde kommunens strategi som i grund och botten odramatisk.

Ska de få bostadsbidrag måste de betala hyran och uppföra sig som folk.¹⁰¹

Så länge de demokratiska spelreglerna inte sköttes betalades inga socialbidrag ut. Samtidigt blev nazisterna utan lägenheter och möteslokaler.¹⁰²

Karlskronas nazister har numera svårt att få bostad, socialbidrag eller hamna i sysselsättningsåtgärder om de inte sköter sig.¹⁰³

Strategin mot nynazisterna belystes också i hur politikerna med olika termer talade om vägen ”tillbaka” in i samhället. Enligt Björn Fries skulle ”man” vara ”både hård och mjuk för att komma åt nazisterna”. I det mjuka låg att ”man alltid håller en dörr öppen” och se till så det finns ”en väg att lämna nazismen, att försonas och förlåta”.¹⁰⁴ Under vissa förutsättningar, att nazismen överges, kommer alltså personer inte längre drabbas av demokratins muskler. Kommunalrådet formulerade det enligt följande:

Jag kommer att med samhällets hjälp göra allt för att få väck dem, men hoppar de av tar vi emot dem med öppna armar.¹⁰⁵

Det var inom centrala välfärdsrättsliga institut som arbetet mot nynazisterna skulle ske. Det gällde främst socialbidraget och de möjligheter lagstiftningen kunde ge kommunen att ställa krav på sökanden. Men också bostadsfrågan blev central i arbetet mot nynazisterna.

Sedan en tid tillbaka har kommunen börjat kräva att de nazister som uppbär socialbidrag även måste delta i arbetsmarknadspolitiska åtgärder samt ha ett ordnat boende.¹⁰⁶

Fastighetsägarna slutade hyra ut bostäder, kommunen vägrade upplåta möteslokaler, socialbidrag frös inne.¹⁰⁷

⁹⁹ Exempelvis Skydd och Säkerhet nr. 3 2001, Blekinge Läns Tidning 05-08-04.

¹⁰⁰ Karlskrona Tingsrätt mål nr. B 357-00, meddelad 2000-05-24. Åtalet kom att ogillas, pga. brist i uppsåt.

¹⁰¹ Svenska Dagbladet 00-01-30, intervju med Björn Fries.

¹⁰² Borås Tidning 00-09-12, intervju med Björn Fries.

¹⁰³ Aftonbladet 99-10-17.

¹⁰⁴ SKTF-tidningen nr. 18/2001, intervju med Björn Fries, samt Dagens Samhälle nr. 16 2004.

¹⁰⁵ Rundqvist 1999 sid. 39, intervju med kommunalråd i Karlskrona 1999.

¹⁰⁶ Nerikes Allehanda 00-02-18.

¹⁰⁷ Aftonbladet 99-11-22.

Karlskrona har fått bort NSF: s verksamhet bland annat genom att följa brandföreskrifter och gällande regler för sent betalda hyror.¹⁰⁸

4.3. Skriftlighet och kommunalbesvär

När Torsby kommun 1999 förhörde sig om Karlskrona kommuns arbete mot nynazism fick de svaret att man inte antagit någon skriftlig policy mot nynazismen. Kommunjuristen Lennarth Eriksson förtydligade i sitt svar till Torsby: ”nazisterna behandlas på samma sätt som vem som helst.”¹⁰⁹ Men det var inte bara andra kommuner som ville höra om Karlskronas arbete med att bekämpa nynazister. Även nynazisterna själva ville veta om strategin. I ett brev till kommunen önskade en NSF-aktivist

få ut samtliga uppgifter för att därigenom bilda en egen objektiv bild av kommunens iblandning och s.k. verksamhetsplan/strategi i kampen mot den nationalsocialistiska rörelsen i Karlskrona.¹¹⁰

Brevskrivaren fortsatte sitt brev med att lufta vissa farhågor denne hade om kommunens arbete. Kommunens akt innehåller inte något svar i sak på dessa påståenden:

Det har från vissa kommunanställda även framlagts uppgifter om att personer inom Karlskrona kommun, i samarbete med olika andra myndigheter, har upprättat en särskild handlingsplan för hur den obekväma oppositionen skall tvingas till tystnad och hur denna handlingsplan i vissa hänseenden tagit rent av lagvidriga proportioner.¹¹¹

Det faktum att någon skriftlig policy aldrig antogs gör kommunens arbete svårare att skildra. Något formellt politiskt beslut om att lansera en strategi mot nynazister har aldrig fattats i Karlskrona kommun. Således finns inga beslutsunderlag, beslutsprotokoll eller nedskrivna förhållningsregler gällande ”att visa musklerna” att tillgå. Detta innebär att strategin måste ha utarbetats och satts i verket mer eller mindre ad hoc. En effekt av avsaknaden av formella beslut var att strategin aldrig kunde komma att prövas rättsligt i sammantagen form. Enskilda beslut, som de brevskrivaren menade var utfall av kommunens strategi (som kommunens företrädare själv definierat den), skulle självfallet rättsligen kunna komma att angripas i den ordning som är föreskrivet för respektive beslut. Kommunalbesvärsinstitutet kan dock inte träffa Karlskrona kommuns strategi att ”visa demokratins muskler” i sig, då den officiellt aldrig existerat. Juristen Gustaf Petrén beskriver uppgiften för kommunalbesvär som ”en

¹⁰⁸ Aftonbladet 04-11-29.

¹⁰⁹ E-mail 99-12-07 i ”Nazistakten”.

¹¹⁰ Brev 01-04-20 i ”Nazistakten”.

¹¹¹ Brev 01-04-20 i ”Nazistakten”.

ventil för den enskilde kommunmedlemmen”, och är ett sätt för denne att kunna få undanröjt kommunala beslut i vissa fall. Institutet skall medverka till att rättssäkerhet råder inom den kommunala sektorn, och att kommunerna håller sig inom lagens ramar. I fallet med Karlskrona kommun och NSF är den besvärgrund som kan betecknas som legalitetsprövning av störst intresse. Denna besvärgrund syftar till att ”hålla den kommunala beslutsstandarden uppe på en anständig nivå”, och innebär närmare att beslut som är olagliga skall upphävas.¹¹² På detta vis kan rättsligen avgöras om ett kommunalt beslut strider mot exempelvis grundlagens bestämmelser om saklighet och opartiskhet m.m.¹¹³

4.4. Politiker och oberoende tjänstemän

En förutsättning för den kommunala demokratin är att den verkar inom rättsstatens ram. Det räcker inte med att hänvisa till att kommunala beslut fattas i demokratisk ordning. De skall också hålla sig inom de ramar lagstiftningen drar upp.¹¹⁴

Den politiska agendan som fick beteckningen ”att visa demokratins muskler”, ”operation punktmarkering”¹¹⁵ eller ”Karlskrona-modellen mot nynazism”¹¹⁶ handlade dels om en strategi på kommunal nivå, dels om att ”använda” den befintliga lagstiftningen. Det var således inte en politisk agenda som syftade till att förändra lagstiftningen. Det existerar ingen lagstiftning som ger en kommun möjlighet att förverkliga mål av typen att ”jaga ut” vissa invånare ur kommunen. Karlskronas strategi vilade på en åtminstone atypisk tolkning av vad som kan åstadkommas med den positivt givna rätten. De personer som de facto hade att sätta strategin i verket var de kommunala tjänstemännen. Dessa verkar i en i sig lagreglerad miljö; den offentliga förvaltningen i Sverige har att iaktta ett stort antal bestämmelser och principer. I relationen mellan individ och kommun gäller regeringsformens kapitel 2 om medborgerliga fri- och rättigheter samt den europeiska människorättskonventionen (ECHR). Således skall även den kommunala makten utövas ”under lagarna” (RF 1:1).¹¹⁷ De kommunala förvaltande organen, dvs. främst nämnderna, är att betrakta som exempel på ”offentlig förvaltning”.¹¹⁸ Den kommunala strategin var till viss del tänkt att förverkligas i ett speciellt moment i den kommunala verksamheten, nämligen myndighetsutövningen. Juristprofessorn Håkan Strömberg refererar till lagmotiven och beskriver myndighetsutövningen i termer av att den

¹¹² Petré 1988 sid. 77.

¹¹³ Petré 1988 sid. 75 ff.

¹¹⁴ Riberdahl 1996 sid. 80.

¹¹⁵ Aftonbladet 99-11-22.

¹¹⁶ Expo/Svartvitt nr. 3-4 1999, artikel av Björn Fries.

¹¹⁷ Riberdahl 1996 sid. 80.

¹¹⁸ Strömberg 2003 sid. 16 och sid. 26 f.

dels är en befogenhet grundad i lag, och dels att den skall ”ytterst vara ett uttryck för samhällets maktbefogenheter i förhållande till medborgarna.”¹¹⁹ Det är i förvaltningsrätten som inramningen, hinder och möjligheter, till den kommunala strategin får eftersökas.

Förvaltningsmyndigheternas oberoende från dels andra myndigheter och dels kommunala beslutande organ har en sådan tyngd i svensk rätt att den givits grundlagsskydd (RF 11:7). Det skyddade oberoendet gäller då myndigheten utövar myndighet och tillämpar lag. Myndigheten har i dessa situationer en skyldighet att besluta självständigt och utan att ta order av någon. De direktiv som är förbjudna är de som gäller ”i särskilt fall”, vilket alltså tillåter myndigheterna att ta intryck av generella direktiv.¹²⁰ När det gäller Karlskrona kommun fanns aldrig någon skriftlig policy mot nynazism. Det har på olika ställen framskyntat att den drivande personen i skapandet av ”Karlskrona-modellen mot nynazism” var det socialdemokratiska kommunalrådet Björn Fries. Kommunalråd ägnar i regel hela sin arbetstid åt uppdrag för kommunen, en ordning som skall skapa ett starkt lekmannainflytande över kommunalförvaltningen. Rättsligt sett har de inga andra befogenheter än vad som följer av de uppdrag de annars innehar. Kommunalråd kan ges (KL 4:23) närvaro- och yttranderätt även i andra organ än de i vilka personen har uppdrag. Detta gäller däremot normalt inte vid ärenden som innebär myndighetsutövning mot enskilda.¹²¹ Kommunalrådets faktiska närvaro på heltid i den kommunala apparaten utgör alltså en bakgrund till kommunens arbete mot nynazisterna.

I citatet nedan framgår att det trots avsaknad av officiella beslut om strategin ändå funnits kommunikation om den inom kommunen. Där har tjänstemän uttryckt olika uppfattningar om hur ”hårda” kommunens företrädare skulle vara gentemot nynazisterna.

Jag har haft mycket diskussioner med den politiska ledningen i kommunen, som vill driva en hård linje. Också hos politiker i andra partier finns stöd för tanken att inte ge några pengar eller bidrag till NSF: s ledning. Politiker och tjänstemän har olika roller. Jag har sagt, vi följer lagen.¹²²

I citatet diskuterar socialchefen sin syn på kommunföreträdarnas olika roller. Han understryker att det finns en skillnad i uppdrag mellan politiker å ena sidan och tjänstemän å andra. Kommentaren om att ”vi”, som här får tolkas som tjänstemännen, ska ”följa lagen” illustrerar att det funnits en viss spänning i olika tolkningar kring det rättsligt riktiga i

¹¹⁹ Strömberg 2003 sid. 19.

¹²⁰ Strömberg 2003 sid. 65.

¹²¹ Björkman & Riberdahl 1997 sid. 108 ff.

¹²² Rundqvist 1999 sid. 51 f. Intervju med socialchefen i Karlskrona kommun 99-02-16.

strategin att ”visa musklerna”; citatet kan till och med förstås som att diskussioner ägt rum i vilka socialchefen känt sig nödgad att klargöra att socialtjänsten inte kan tänka sig att bryta mot lagen.

4.5. Objektivitets- och likhetsprinciperna

Hittills har vi kontrollerat att de sköter sig och inte missbrukar systemet, ungefär som med andra. Framöver kommer vi att vara minutiösa i kontrollen av dem.¹²³

Regeringsformen innehåller flera principer som utgör de rättsliga förutsättningarna för tjänstemännens verkställande av ”Karlskrona-modellen mot nazism”. Strategin gick ut på att ”få väck” nynazisterna i kommunen, vilket aktualiserar objektivitets- och likhetsprincipen (RF 1:9). Objektivitetsprincipen innebär för förvaltningens del att man i sin verksamhet inte får vägledas av andra intressen än de som förvaltningen är satta att tillgodose. Inte heller medger objektivitetsprincipen att myndighetens beslut grundas på andra omständigheter än sådana som de relevanta författningarna pekar ut. Juristprofessorn Håkan Strömberg nämner just sökandens politiska åskådning som en sådan ovidkommande omständighet som inte får beaktas vid avgörande av ärenden.¹²⁴

Likhetsprincipen (RF 1:9) utgör också en rättslig förutsättning för den miljö i vilken strategin om ”demokratins muskler” verkar. Denna princip ger vid handen att förvaltningen i sin verksamhet skall beakta ”allas likhet inför lagen”. Det närmare innehållet förutsätter en klar uppfattning om vad som är relevanta och irrelevanta fakta samt behöriga och obehöriga hänsyn, något som rättsreglerna tillhandahåller. Likhetsprincipen är långtgående och fyller en funktion då myndigheter har en fri prövningsrätt, även i de situationer då inget av myndighetens beslutsalternativ kan sägas strida mot kraven på saklighet och opartiskhet. Likhetsprincipen betyder för denna typ av situationer ett krav på konsekvens i myndigheternas beslutande verksamhet.¹²⁵

4.6. Socialbidrag, arbetslöshet och ”motprestationer”

... anser regeringen att det är viktigt att markera socialtjänstlagens grundläggande syfte att garantera att medborgarna får sina behov av bistånd tillgodosedda.¹²⁶

¹²³ Dagens Nyheter 98-02-27, intervju med Björn Fries.

¹²⁴ Strömberg 2003 sid. 67.

¹²⁵ Strömberg 2003 sid. 68.

¹²⁶ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 91.

Socialtjänstlagen (SFS 2001:453) är en central lagstiftningsprodukt för den kommunala välfärdspolitiken, och det är alltså den lagstiftningen som bildade bakgrund till kommunens arbete med att bekämpa nynazisterna. Det var socialtjänstlagen som användes som kommunens främsta arbetsredskap. Regeringen skriver i lagmotiven till socialtjänstlagen att det rör sig om en välfärdslag, för vilken de övergripande målen återfinns i lagens portalparagraf. Man understryker särskilt att bestämmelsen, även om dess juridiska status kan diskuteras, skall förstås som att den tydliggör och anger riksdagens ambitioner med lagverket.¹²⁷ Socialtjänstlagens portalparagraf (1 kap. 1§) lyder:

Samhällets socialtjänst skall på demokratins och solidaritetens grund främja människornas

- ekonomiska och sociala trygghet,
- jämlikhet i levnadsvillkor,
- aktiva deltagande i samhällslivet.

Socialtjänsten skall under hänsynstagande till människans ansvar för sin och andras sociala situation inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser.

Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet.

Regeringen vill med den nya socialtjänstlagen inte ändra de bestämmelser som gäller vilka krav som socialtjänsten kan ställa på den person som söker bistånd. Utgångspunkten är att alla personer skall ha rätt till en insats efter behov. När det gäller att ta ställning till vilken insats som skall beslutas om skall en sammanvägning göras av insatsens lämplighet, kostnader och den enskildes önskemål. Man understryker särskilt att det är ett tungt vägande intresse att biståndet utformas så att det svarar mot det mål man vill uppnå.¹²⁸

Syftet med rättighetsbestämmelser är att garantera enskilda människor det stöd som de är i behov av i de fall detta inte kan tillgodoses av dem själva eller någon annan. Detta är ett uttryck för människans eget ansvar att klara sin livsföring. Men det är också ett uttryck för att samhället i vissa fall skall träda in med stöd när den enskilde inte kan klara detta.¹²⁹

Den enskildes ansvar att göra vad han kan för att försörja sig förändras alltså inte av den nya socialtjänstlagen. Detta den enskildes ansvar betyder närmare att denne ”måste utnyttja alla möjligheter som normalt står honom eller henne till buds”.¹³⁰ Kan man arbeta, måste man arbeta. Har man inget arbete är man skyldig att söka ett och att delta i verksamheter som

¹²⁷ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 81 och 89 ff. Dessa förarbeten ger vid handen att principerna bakom 1980 års SoL (1980:620) alltjämt skall gälla och hänvisar till prop. 1979/80:1 om socialtjänsten.

¹²⁸ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 89 ff.

¹²⁹ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 90.

¹³⁰ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 94.

anordnas för arbetslösa. Man är också skyldig att söka eventuella andra bidrag. En prövning av rätt till bistånd utgörs dock alltid av en individuell bedömning.¹³¹

Arbetsmarknadspolitiken spelade en central roll för kommunens arbete mot nynazisterna. Det intressanta i detta sammanhang var kontexten som inramade detta. I kommunens förståelse av möjligheterna att ställa krav på vissa sökanden letade sig en motsättning mellan demokrati och nynazistiska idéer in:

Vill de ha del av det som finns i det demokratiska samhället får de också ställa upp på de villkor som finns. Vi måste visa att vi aldrig accepterar de idéerna som de har.¹³²

Men även om strategin till stor del gick ut på att sysselsätta nynazisterna så de inte kunde ”vara” nynazister ”på heltid” var det inte vilka insatser som helst kommunen krävde att NSF-aktivisterna skulle ta del av. Även med dessa insatser hade kommunen en tanke.

Arbetslösa nazister får inte utbildning i data, eftersom de använder det för rekrytering.¹³³

De kommunala tjänstemännen, som hade att administrera arbetsmarknadspolitiken¹³⁴, gav uttryck för en ambivalent inställning till att ställa särskilda krav på nynazisterna: en av tjänstemännen beskrev det som en ”svår balansgång”:

Vilket är svårt, eftersom så gott som ingen arbetsgivare vill ha dem. Också den inre kärnan är förstås berättigad till sina rättigheter, men det är en svår balansgång. Vi vill inte försörja deras verksamhet.¹³⁵

Socialförvaltningen konstaterade att man egentligen inte hade så många nynazister som klienter, ett uttalande som är belysande på flera sätt. Ett antal tolkningar är möjliga. För det första att kommunen inte längre försörjde nynazisterna, för det andra att aktivisterna i NSF givit upp att söka bidrag, eller slutligen att de inte längre var i behov av bidrag. Även om den närmare innebörden inte går att fastställa, framgår av citatet att förvaltningen vid den här tiden aktivt undersökte vilka kontakter NSF hade med förvaltningen. (Citatet ger egentligen upphov till många rättsstatliga frågeställningar; beroende på formerna för det beskrivna ”kollandet” kan kommunen ha gjort sig skyldig till politisk registrering.) För socialförvaltningen var det uppenbarligen relevant att känna till sökandes eventuella medlemskap i NSF. Kunskapen om

¹³¹ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 89 ff.

¹³² SKTF-tidningen nr. 18/2001, intervju med Björn Fries.

¹³³ Arbetaren nr. 42 2000.

¹³⁴ Det förefaller röra sig om ett specialfall av självförvårdad eller frivillig arbetslöshet. Se Hetzler 1986 för en rättssociologisk forskningsöversikt.

¹³⁵ Rundqvist 1999 sid. 51 f. Intervju med socialchefen i Karlskrona kommun 99-02-16.

klienternas medlemskap i en specifik organisation får antas ha fyllt en funktion för förvaltningen i beslutsprocesser.

NSFs ledning är heller inga stora bidragstagare hos oss idag. Jag kollar registret ett par gånger per år.¹³⁶

En aspekt av ”demokratins muskler” blev föremål för (förvaltnings-)rättslig prövning. Det var just ett beslut om socialbidrag som Länsrätten i Blekinge län tog ställning till 2001. Vare sig i domen eller i tillhörande akt framgår att det överklagade beslutet var ett led i en strategi mot nynazister utarbetad av Karlskrona kommun. Det överklagade beslutet gällde kommunens avslag på delar av sökt försörjningsstöd (enligt 6b§ gamla SoL). Socialnämnden underströk i sin inlägga till länsrätten att ”Något formellt beslut om anvisning enligt socialtjänstlagen §6 har emellertid inte fattats.” Denna aspekt av beslutsfattandet tillskrevs inte någon betydelse av länsrätten. Kommunen hävdade att sökanden inte i tillräcklig omfattning stått till arbetsmarknadens förfogande för att kunna komma ifråga för det sökta bidraget. Sökanden å sin sida beskrev att syftet med bidragsansökan endast varit att överleva, och talade om sin anvisade praktik på en soptipp i termer av ”kommunalt Gulag”. Sökanden sa sig i framtiden inte vilja ha kontakt med socialförvaltningen då denne upplevde att dess syfte snarare ”tycks vara att skälpa än att hjälpa” (sic).¹³⁷ Socialförvaltningen anförde att sökanden varit frånvarande från sin arbetspraktik i sådan utsträckning att denne inte stått till arbetsmarknadens förfogande. Domstolen instämde i vad kommunen anfört och lämnade överklagan utan bifall. I länsrättens bedömning beskrevs syftet med arbetspraktikplatsen: ”att underlätta för [N.N.] att framledes bli självförsörjande”.¹³⁸

Inte heller på socialtjänstens område fattade socialnämnden några politiska beslut med anledning av strategin att bekämpa nynazisterna.¹³⁹ Detta skall emellertid inte förstås som om socialförvaltningen inte hade en roll att spela i kampen mot nynazismen. Kommunens socialchef sa apropå personer i NSF: s utkanter att:

[...] vi har en inofficiell policy att arbeta mot svansen.¹⁴⁰

¹³⁶ Rundqvist 1999 sid. 51 f. Intervju med socialchefen i Karlskrona kommun 99-02-16.

¹³⁷ Länsrätten i Blekinge län, mål nr. 475-01, med 3 aktbilagor.

¹³⁸ Länsrätten i Blekinge län, mål nr. 475-01, med 3 aktbilagor.

¹³⁹ Rundqvist 1999 sid. 51.

¹⁴⁰ Rundqvist 1999 sid. 51, intervju med socialchefen i Karlskrona kommun 99-02-16.

Politikerna lanserade strategin att kommunen inte skulle bidra till nazisternas leverne, något som fick konkreta följder för socialförvaltningens verksamhet. Förvaltningens tjänstemän skulle visa fasthet vid bland annat prövningar av socialbidragsansökningar:

[...] betonar socialchefen att personerna ifråga till exempel inte bör kunna uppbära socialbidrag och samtidigt göra propaganda för sin organisation.¹⁴¹

Företrädare för socialförvaltningen uppgav att ”personer med nazistiska värderingar” sökte socialbidrag, även om det 1999 rörde sig om en liten grupp som regelbundet fick socialbidrag.¹⁴² Rundqvist skriver i sin rapport om tjänstemän på socialförvaltningen:

Sektionschefen vidgår att tillämpningen möjligen är njuigare än för några år sedan. Denna framhåller att detta i så fall är en generell trend. Samma regler gäller för alla sökande och sektionschefen betonar att NSF-sympatisörerna behandlas som alla andra sökande. Dock har verksamheten fått mer resurser under senare tid vilket har lett till att uppföljningen överlag förbättrats. Tillämpningen av socialtjänstlagen har med andra ord blivit mer aktiv.¹⁴³

Regeringen är i förarbetena på det klara med att socialbidragsprövningen är en grannliga verksamhet: man skriver att den är ”både till innehåll och karaktär komplex”. En följd av detta är att den enskilde handläggarens personliga bedömningar och värderingar har ett stort utrymme att göra sig gällande, även sedan hänsyn tagits till riktlinjer och praxis.¹⁴⁴

4.7. Kommunala initiativ

Kommunjuristen Lennarth Eriksson berättar om en mängd åtgärder som kommunen vidtagit för att bekämpa nynazisterna.¹⁴⁵ Företrädare för kommunen har varit i intensiv kontakt med ett flertal myndigheter, en kontakt man menade var central:

[Lennarth Eriksson] betonar vikten av bra samarbete och täta kontakter med andra myndigheter, som polisen och arbetsförmedlingen.¹⁴⁶

Syftena med dessa kontakter har varit skiftande. Genom kontakter med skatteverket har kommunen försökt få till stånd en taxeringsrevision, då NSF ”bevisligen” har haft inkomster trots att de deklarerat noll. Vidare uppmärksammade kommunen folkbokföringen på att NSF-medlemmar skenskrev sig i kommunen, trots att de inte hade någon känd adress där.¹⁴⁷ När

¹⁴¹ Rundqvist 1999 sid. 51.

¹⁴² Rundqvist 1999 sid. 56.

¹⁴³ Rundqvist 1999 sid. 56, intervju med sektionschefen vid socialförvaltningen i Karlskrona 99-02-16.

¹⁴⁴ Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m. sid. 89.

¹⁴⁵ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

¹⁴⁶ Dagens Samhälle nr. 16 2004. Intervju med Lennart Eriksson, Karlskrona kommuns kommunjurist.

¹⁴⁷ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

Pliktverket beslutat att NSF:s propagandachef skall göra värnplikten vände sig kommunen till regeringen, i synnerhet försvarsministern (sic!), för att stoppa Pliktverkets beslut. Beslutet kom sedermera att ändras.¹⁴⁸ Genom en tät brevkontakt med Posten, på uppdrag av Björn Fries, försökte kommunen och Lennarth Eriksson också stänga den postbox och det postgirokonto NSF har i Karlskrona. Kommunen gjorde i sitt brev till Posten gällande att postgirokontona användes för att samla in pengar som gick till ”att stärka även den straffbara delen av verksamheten”, varpå kommunen frågade sig vad Postens policy egentligen hade för innehåll. Kommunen bad posten vara ”mer noggrann med till vilka kunder företaget levererar dess box- och girotjänster.¹⁴⁹ Ytterligare ett argument anfördes: man hänvisade till Tyskland där banker stängt konton som tillhörde det nazistiska partiet.¹⁵⁰ Däremot uppmärksammade kommunen inte det faktum att nazistpartiet är förbjudet i Tyskland. Postens VD menade i sitt svar till kommunen att bolaget självfallet skulle använda alla möjligheter de hade att motverka brottslighet, men höll en resonerande ton i svaret på kommunens fråga om möjligheten att utestänga vissa personer och organisationer från postens tjänster:

Det finns inte några enkla lösningar på de problem som kommunen tar upp i breven. Frågan om var gränserna för det acceptabla skall dras och av vem hör till det svåraste. Huvudregeln är dock att posten på grund av sin storlek och sitt samhällsansvar har skyldighet att tillhandahålla sina tjänster utan diskriminering och att erbjuda sina kunder samma tjänster under jämförbara förhållanden.¹⁵¹

Kommunjuristen uttryckte i vidare korrespondens att Postens svar inte var tillfredsställande, och sade sig vara överraskad över Postens ”låga ambition i en fråga som djupt engagerar det etablerade Sverige och den allmänna opinionen”.¹⁵² Styrelseordförandens svar inleddes med en referens till det faktum att organisationerna ifråga inte var förbjudna, varefter denne instämde i VD:s resonemang om Postens skyldighet att inte diskriminera kunder. På frågan om vem det är som hade att utse de organisationer som inte skulle kunna få tillgång till Postens tjänster är styrelseordföranden tydlig:

Det är inte Postens uppgift att vara domare i sådana avseenden. Problematiken finns ju inte bara i anslutning till nazism eller rasism. Det är polisens roll att utreda brott och att ingripa mot brottslig verksamhet. Postens uppgift i sammanhanget är att bistå polisen och samarbeta med den och andra rättsvårdande organ.¹⁵³

¹⁴⁸ Rundqvist 1999 sid. 29, not 91 med referenser till bland annat BLT.

¹⁴⁹ Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens VD Lennart Grabe 00-08-28 i ”Nazistakten”.

¹⁵⁰ Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens VD Lennart Grabe 00-09-15 i ”Nazistakten”.

¹⁵¹ Brev från Postens VD Lennart Grabe till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-09-21 i ”Nazistakten”.

¹⁵² Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens styrelseordförande Göte Bernhardsson 00-09-28 i ”Nazistakten”.

¹⁵³ Brev från Postens styrelseordförande Göte Bernhardsson till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-10-27 i ”Nazistakten”.

I en intervju år 2004 uppgav Lennarth Eriksson att han var besviken på att nynazisterna fortfarande hade en postbox i Karlskrona för försäljning av material som kläder och tidskrifter.¹⁵⁴ Kommunen startade också ett arbete gentemot nynazistiska hemsidor, där man använde liknande argument som i diskussionen med Posten. Med detta arbete var Karlskrona mer framgångsrikt, hemsidorna polisanmäldes (BrB 16:8) och efter mycket korrespondens med amerikanska web-hotell och med hjälp från svenska konsulat i USA kunde kommunen konstatera att hemsidorna var släckta. Från konsulaten fick kommunen hjälp med att hota web-hotellen med stämning.¹⁵⁵ På samma sätt som kommunen vände sig till posten vände man sig också till banker för att de skulle förmås stänga nynazisternas bankkonton, något som sedermera också blev fallet.¹⁵⁶ Lennarth Eriksson beskrev också hur man arbetade med att ständigt kontrollera vad den nynazistiska grupperingen hade för tillstånd, han nämnde särskilt serveringstillstånd och att genom brandsyn kontrollera statusen för brandskydd i de hus där NSF höll till.¹⁵⁷ Vidare använde kommunen speciellt inhyrda bevakningsbolag för att göra anmälningar till hyresnämnden då nynazisternas grannar inte vågade göra sådana anmälningar när dessa varit högljudda och hotfulla.¹⁵⁸

Kommunens arbete, med att släcka nynazisternas hemsidor, stänga deras olika konton och postboxar samt kommunens kontakter med andra myndigheter för att få till stånd till exempel taxeringsrevisioner, är intressant inte bara därför att rätten är ständigt närvarande även i dessa strävanden. Som det presenterats av företrädare för Karlskrona måste det förstås som ett arbete som planerats och sedan utförts inom ramen för kommunen, och av kommunens tjänstemän på deras arbetstid. Det är således i ljuset av den kommunala kompetensen som denna verksamhet blir intressant. Den kommunala kompetensen utgör de gränser inom vilka kommunen har att hålla sin verksamhet, den utgör i och med detta en slags behörighet att befatta sig med olika angelägenheter. Utgångspunkten för kommunernas kompetens är det så kallade ”allmänintresset” och att kompetensfrågor kan avgöras i domstol.¹⁵⁹ Juristen Alf Bohlin skriver i sin lärobok i kommunalrätt att:

¹⁵⁴ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

¹⁵⁵ Brev från vice VD i Föreningssparbanken AB Gert Engman till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-02-02, E-mail från kommunjuristen Lennarth Eriksson till amerikanska bolaget Springboard.net 00-02-14, Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till konsul Rolf Anders Williams 00-03-30 samt Polisanmälan undertecknad Lennarth Eriksson om brott på hemsidan www.nsfrent.com 00-02-27 i ”Nazistakten”.

¹⁵⁶ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

¹⁵⁷ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

¹⁵⁸ Arbetaren nr. 42 2000.

¹⁵⁹ Bohlin 2000 sid. 79 ff.

Enligt lagmotiven skall kompetensfrågan bedömas ur synpunkten, om det är lämpligt, ändamålsenligt, skäligt osv. att kommunen befattar sig med angelägenheten. Givet är att uppfattningen härom kan variera från tid till annan och från landsdel till landsdel...¹⁶⁰

4.8. Grundskola

På Jändelskolan i Karlskrona påträffades exemplar av den nazistiska tidskriften Storm och flygblad från NSF. Skolans rektor omhändertog materialet och återopade Läroplanen 1980 och skollagen (1:2, 3 st.) som stöd för sitt agerande. Materialet återlämnades senare till ägarna. JO inledde ex officio ett tillsynsärende efter att ha tagit del av medierapporteringen om det skedda. Barn- och ungdomsnämnden i kommunen gav rektorn sitt fulla stöd, och startade en arbetsgrupp på området. Skolverkets yttrande ger vid handen att rektorer får hindra spridandet av nazistiskt material, om det stör ordningen inom skolan. Den policy Barn- och ungdomsnämnden antog innebar bland annat att

I sitt arbete mot antidemokratiska företeelser har personalen Barn- och ungdomsnämndens fulla stöd, och i situationer som känns osäkra kan de få råd ifrån nämnden.¹⁶¹

Det beslut JO fattade med anledning av händelsen på Jändelskolan hölls i principiella termer:

Rektorn har alltså inte haft rätt att ta hand om skrifterna i syfte att undertrycka spridningen av de åsikter som de innehöll.¹⁶²

JO underströk att rektorns beslut hade varit olagligt om det enbart grundats på att de beslagtagna skrifternas innehåll bedömts strida mot läroplanens intentioner, något som JO ansåg kunna utläsas av rektorns yttrande i saken. Men om ordningsskäl också legat bakom beslaget var det korrekt, och JO skrev att ordningsskälen var något som nämnden i sitt yttrande fick anses ha gjort gällande. JO lämnade ärendet med ovanstående principiella uttalanden.¹⁶³ Rektorn vid den aktuella skolan kommenterade för sin del JO: s beslut så här:

Jag trodde nästan jag skulle prickas och då hade jag inte kunnat jobba kvar. Jag hade nämligen gjort samma sak idag och därmed hade jag brutit mot lagen medvetet.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Bohlin 2000 sid. 81 f.

¹⁶¹ Barn- och ungdomsnämndens sammanträdesprotokoll (§49) 96-04-18.

¹⁶² JO: s beslut 96-11-21 i "Nazistakten".

¹⁶³ Promemoria från JO 95-10-23, Barn- och ungdomsnämndens yttrande (Dnr 1995.418.609) till Skolverket 95-11-23, Skolverkets yttrande (Dnr 95:2046) till JO 96-01-09, Barn- och ungdomsnämndens sammanträdesprotokoll (§10) 96-01-24, Barn- och ungdomsnämndens sammanträdesprotokoll (§49) 96-04-18, JO: s beslut 96-11-21 i "Nazistakten".

¹⁶⁴ Rundqvist 1999 sid. 48, rektorn intervjuad i Blekinge Läns Tidning 96-11-22.

Jag beslutade att ingen rasism skulle få förekomma på skolan, inte ens om det innebar att jag bröt mot någon lag.¹⁶⁵

4.9. Högskola

Vid en stickprovsundersökning av Högskolans i Karlskrona/Ronneby datanät hittades dokument som innehöll nynazistiskt material, bland annat bilder på hakkors. Gärningen polisanmäldes, men någon förundersökning inleddes aldrig eftersom åklagare fann att gärningen inte utgjorde brott. Med stöd av högskoleförordningen (11:1, 3 p. och 11:2) meddelade högskolans disciplinnämnd en disciplinär åtgärd i form av avstängning från studierna i två månader. Disciplinåtgärden kunde komma ifråga, menade nämnden, för att studenten inte följt de regler som gällde för datanätet. Dessa regler förbjöd att studenterna genom sitt användande av datanätet ”kränker andras integritet eller orsakar Högskolan eller utomstående dåligt rykte”. Nämnden skrev att studentens handlande inneburit att verksamheten vid datorenheten allvarligt störts. Studenten överklagade disciplinnämndens beslut till länsrätten, och anförde att syftet med skapandet av filerna endast varit att göra en ”kul grej” utan avsikt att sprida materialet vidare. Studenten sade sig endast vilja göra en ”kladd för privat bruk”, och avslutade sin skrivelse till länsrätten: ”bör eventuellt straff bygga på det brott som om möjligt begåtts och inte på min politiska inställning” (sic). Länsrätten skrev i sin bedömning att det material studenten framställt på datornätet hade karaktären av ”politiskt propagandamaterial”, och att ett sådant framställande inte kunde anses ingå i individuell färdighetsträning vid dator. Genom att studenten använt datorerna till annat än vad de varit avsedda för, hade studenten stört verksamheten vid högskolans datornät. Länsrätten ändrade inte beslutet och instämde i disciplinnämndens val av åtgärd.¹⁶⁶

4.10. Offentlighet, sekretess och personuppgiftslagen

I Karlskrona kommuns akt om arbetet mot nynazisterna finns material som visar att kommunens tillämpning av sekretessbestämmelserna prövats rättsligt vid ett flertal tillfällen. År 2001 begärde NSF:s propagandachef ut kopior på samtliga dokument i denna akt, som senare kom att benämnas ”Nazistakten”. I sin begäran skrev sökanden att han inte ville ange syftet med begäran, utan erinrade kommunen om dess skyldighet att lämna ut kopior på sådant material som inte är sekretessbelagt, och påpekade att delar av handlingar kan lämnas

¹⁶⁵ Rundqvist 1999 sid. 49, rektorn intervjuad i Blekinge Läns Tidning 96-12-06.

¹⁶⁶ Länsrätten i Blekinge län, mål nr. 207-96, med 2 aktbilagor.

ut även om de innehåller känsliga uppgifter. Avslutningsvis bad sökanden kommunen att ange sitt motiv till att neka utlämnande av de begärda dokumenten. Kommunen avlog sökandens begäran med hänvisning till sekretesslagen 7:16, som medger sekretess för personuppgifter om det kan antas att ett utlämnande skulle medföra att uppgiften behandlas i strid med personuppgiftslagen 33§. Kommunen menade att sökanden hade ett ”bestämmande inflytande” över NSF:s hemsidor, och att sökanden skulle komma att publicera personuppgifter på Internet. En sådan publicering, menade kommunen, skulle strida mot PuL 33§, då uppgifterna kunde åtkommas i ”tredje land” som saknade ”adekvat skyddsnivå” för personuppgifter. Sökanden överklagade kommunens beslut till kammarrätten, och hävdade då att han inte skulle publicera uppgifterna på Internet utan använda dem i journalistisk verksamhet. Kammarrätten återförvisade målet till Karlskrona kommun. Domstolen menade att kommunen hade att ta ny ställning till sökandens begäran, efter det att man maskerat personuppgifterna i handlingarna i akten. I och med detta förelåg inget hinder mot utlämnande med stöd av det lagrum kommunen åberopat. Domstolen underströk att kommunen hade att pröva om hinder kunde föreligga med stöd av annat lagrum.¹⁶⁷

4.11. Kommunala lokaler

Uppgiften att hyra ut Karlskrona kommuns lokaler ligger på Kultur- och fritidsförvaltningen. Vid ett par tillfällen under 1990-talet hade NSF hyrt några av dessa samlingslokaler. I samband med Hitlers stundande födelsedag i mars 1996, förklarade Kultur- och fritidsförvaltningens chef att detta inte skulle bli aktuellt igen: ”Jag tänker inte hyra ut till dem. Vi måste markera tydligt”.¹⁶⁸ I sin rapport citerar Rundqvist förvaltningschefen:

På frågan om ställningstagandets lagenlighet svarar kultur- och fritidschefen att det är möjligt att beslutet inte är juridiskt riktigt.¹⁶⁹

Beslutet att neka NSF att hyra lokaler prövades veterligen inte rättsligt. Enligt företrädare för förvaltningen försökte organisationen inte längre få tillgång till de kommunala lokalerna. Men några tjänstemän ställde sig undrande inför frågan om man agerat lagligt:

... det är tveksamt om beslutet att förvägra uthyrning är juridiskt riktigt. Nazisterna har inte gjort sig skyldiga till några synbara brott, varit störande eller idkat skadegörelse vid de tillfällen som de lyckats hyra kommunens lokaler.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Kammarrätten i Jönköping, mål nr. 1534-2001, med 3 aktilagor.

¹⁶⁸ Rundqvist 1999 sid. 42 f. Förvaltningschefen intervjuad i Blekinge Läns Tidning 96-03-22.

¹⁶⁹ Rundqvist 1999 sid. 43.

¹⁷⁰ Rundqvist 1999 sid. 43.

4.12. Strategins utfall

I ett brev till Karlskrona kommun gav en medlem i NSF uttryck för hur han uppfattat Karlskrona kommuns strategi. Brevskrivaren säger sig också misstänka att kommunen ”bedriver en rent brottslig verksamhet”, något som denne säger sig vilja få prövat rättsligt.

... jag i egen person hittills blivit berövad rätten till vissa utbildningar, jag har nekats bostad, jobb, praktik, samt att jag nekats rätten att hyra offentliga (med svenska folkets skattepengar bekostade) lokaler, osv. osv.¹⁷¹

Sanninghalten i brevskrivarens påstående är i sak omöjligt att ta ställning till, men illustrerar hur aktiva nynazister upplevde sin situation i Karlskrona kommun under tiden för strategin att ”visa musklerna”.

Under våren tog [N.N.] med sig fästmö och barn och flyttade hem till föräldrarna på Gotland. Han ”svalts ut” av de regler som kommunalrådet Björn Fries införde: inget socialbidrag utan motprestation.¹⁷²

I ett e-mail till företrädare för Gotlands kommun ville en privatperson i Karlskrona göra Gotland uppmärksam på att en nynazist flyttat till ön. Exakt vilket syfte brevet skulle ha framgår inte, men avsändaren skriver att nynazistens flytt till Gotland ”gör att ännu ett stort och tungt ansvar vilar på de i kommunstyrelsen folkvaldas axlar.”¹⁷³ Brevet är intressant eftersom det visar på hur strategin i detta fall mottagits av övriga kommuninvånare i Karlskrona, och illustrerar hur synen på en kommuns och dess företrädares roll och uppgifter tolkats i samband med att Karlskronas strategi var aktuell.

Rundqvist har tagit del av NSF: s tidning *Den sanne nationalsocialisten* som i ett nummer beskriver hur två redaktionsmedlemmar blivit av med sina lägenheter, flera aktiva nynazister nekats utbildning och en aktivist nekats gå en kurs. Det sistnämnda, uppger tidningen, skulle ha gått till så att kommunen via arbetsförmedlingen upplyst det aktuella företaget om sökandens åsikter.¹⁷⁴ Vid den här tidpunkten uttryckte Björn Fries att strategin var satt i verket och att resultatet gjorde honom nöjd. Han kunde konstatera dels att strategin kunnat

¹⁷¹ Brev från medlem i NSF 01-04-20 i ”Nazistakten”.

¹⁷² Dagens Nyheter 00-06-18.

¹⁷³ E-mail från privatperson 00-02-18 i ”Nazistakten”.

¹⁷⁴ Rundqvist 1999 sid. 56, information från tidskriften *Den sanne nationalsocialisten* 1998.

implementeras i den kommunala förvaltningen, dels att detta arbete haft de effekter man definierat politiskt:

Men man ska inte förledas att tro att faran är över. Det här kan blossa upp igen. Nu när vi skruvat åt i Karlskrona har antalet aktiva nästan minskat till noll. Livet har blivit besvärligt för den som vill vara aktiv nu.¹⁷⁵

Jag vet att vårt arbete irriterar och stör nazisterna och att metoden är framgångsrik.¹⁷⁶

4.13. Vad har man egentligen gjort?

Politikernas tal om sitt användande av rätten uppvisar ytterligare en ambivalens. Å ena sidan vill man ge sken av handlingskraft och att man adresserar problemet NSF med kraft. Å andra sidan vill man förmedla bilden av att kommunens arbete är helt i enlighet med gällande rätt och egentligen endast utgör en konsekvent och likformig tillämpning av de bestämmelser som gäller för alla medborgare. Apropå socialbidraget sade Björn Fries (något paradoxalt), och Lennart Eriksson förtydligade:

- Vi punktmarkerar dem. Men inte mer än att vi ställer samma krav på dem som på alla andra, och lever de inte upp till dem så straffar de ut sig själva.¹⁷⁷

Mycket handlade om att konsekvent använda de spelregler som gäller för alla medborgare.¹⁷⁸

4.14. Sammanfattning och konklusion

Det breda och intensiva arbetet från kommunens sida för att lösa problemet med den nynazistiska organisationen blir mer överskådligt om det systematiseras och benämns. Ett sätt att indela ansträngningarna och tillföra en rättslig kommentar är att använda följande gruppering:

a. Politisk uttolkning av SoL.

På grundval av en (politisk) uttolkning av SoL startades projekt som riktade sig till nynazisterna och deras föräldrar. Denna verksamhet lades ner när strategin lades om till att visa musklerna. Detta arbete i sig väcker inte några speciella rättsliga frågeställningar. Politikernas värdering var att arbetet inte var framgångsrikt och att en annan strategi borde användas istället.

¹⁷⁵ Skydd och Säkerhet nr. 3 2001.

¹⁷⁶ Sydsvenska Dagbladet 99-11-02, artikel av Björn Fries.

¹⁷⁷ Arbetaren nr. 42 2000.

¹⁷⁸ Dagens Samhälle nr. 16 2004, intervju med Lennarth Eriksson.

b. Myndighetsutövning med stöd i SoL.

Detta var ett centralt redskap för att visa musklerna. Bedömningen av nynazisternas ansökningar om bidrag skulle bedömas så restriktivt och betungande som lagen gav möjlighet till. Detta arbete aktualiserar dels det Hetzler talar om i termer av tillämparnas möjlighet att utöva godtycke i beslutsfattandet, och dels grundlagens olika likabehandlings- och objektivitetsprinciper.

c. Tillsynsärenden i form av egen kompetens.

En aspekt av arbetet synes vara att besvära de misshagliga aktivisterna inom ramen för den tillsynsverksamhet kommunen är skyldig att utföra. Beroende på frekvensen av tillsynsärenden och hur ingående undersökningar som företogs är det lätt att se att detta kan vara betungande för den enskilde. Arbetet väcker frågor om inte illojal maktanvändning varit för handen.

d. Givit impulser till andra myndigheter/bolag.

En del av kommunens arbete ägde inte rum i dess egen regi, vissa uppgifter kan en kommun inte utföra. Alternativet för Karlskrona var att istället kontakta andra bolag och myndigheter som kommunen bedömde också hade möjlighet att visa sina muskler. Arbetet ställer frågor om det närmare innehållet i den kommunala kompetensen.

Håkan Hydén beskriver att rättssociologin har svårigheter att ”bygga upp stringenta teorier om alla de komplexa samband som egentligen ryms inom paradigmet ram”. Rättssociologin, fortsätter Hydén, ”saknar en enhetlig uppfattning om relationen mellan teori, rätt och praktik”.¹⁷⁹ Det rättssociologiska paradigmet är alltså i vissa avseenden behäftat med betydande osäkerhetsmoment. Det är i ljuset av detta som det är intressant att ta del av Karlskrona kommuns arbete mot NSF. I detta skeende är nämligen en faktor explicit: politikerna är tydliga med att de vill ”använda” rätten, man pekar ut de lagar man vill använda och man namnger till och med sitt strategiska projekt. Processen i Karlskrona kan alltså kasta annorlunda och nytt ljus på i och för sig klassiska rättssociologiska problemställningar.

¹⁷⁹ Hydén 2002 sid. 61, 79 och 84.

Undersökningen belyser ett flertal centrala rättssociologiska frågeställningar. Kommunpolitikernas tanke om att använda rätten bör förstås som ett försök att realisera ett *latent* innehåll i lagstiftningen; det man vill åstadkomma kan förstås som att man ville göra straffrätt av välfärdsrätt. Formen för detta bestod i att *påverka* tjänstemännen, en påverkan som syftade till att föra in en ny *premiss* i den kommunala förvaltningens rättstillämpning. Den tillförda premissens ursprung är i och med detta *utom-rättsligt*. Lagstiftningen som man enligt ovanstående önskar använda är av sådan karaktär – dvs. att den har möjligheter till *godtycke* i tillämpningen av den – att den politiskt definierade strategin kan sättas i arbete. Denna undersökning har inte kunnat utreda fullständigt vad som tilldragit sig i Karlskrona under den relevanta tiden. Med hänsyn till detta, men även till den i visst hänseende tvetydiga bilden av processen, får analysen bli därefter.

5. Avslutande diskussion

... kommunerna i själva verket har ett större mått av handlingsfrihet politiskt och ekonomiskt än man ofta föreställer sig.¹⁸⁰

5.1. Strategin i rätten, rätten i strategin

En sammanställning av de attityder gentemot rätten som funktionärer i Karlskrona kommun gav uttryck för uppvisar ett intressant spektrum. Spektrat sträcker sig från tjänstemannen som sa ”vi följer lagen”, till högstadierektorn som menade att han skulle agera likadant igen, även om det blev avgjort att hans agerande var olagligt. Enligt honom var laglydnad underordnat arbetet mot rasismen. Däremellan återfinns tjänstemännen på kultur- och fritidsförvaltningen som försiktigt frågade sig om man verkligen följt alla bestämmelser, och tjänstemannen på socialförvaltningen som beskrev det praktiska arbetet med strategin som ”en svår balansgång”. Politikernas tal om rätten visar på en dynamisk inställning där rätten kan användas och juristerna är de skickliga teknikerna som kan vara behjälpliga. Förståelsen är också hoppfull, i det att man menade att den givna rätten ”räckte till”. Talet om att använda rätten kopplas ofta till ett resonemang om laglydnad, att användandet egentligen inte är något mer än en konsekvent och likformig tillämpning av rätten. Den kommunala anti-nynazistiska strategin var helt genomsyrad av rätten, och rätten var en självklar referenspunkt för de inblandade funktionärerna. Det var visavi rätten man förhöll sig, ibland i termer av hur ”hård” man skulle vara, och det var rätten som var redskapet i kampen. Mycket av talet om att ”använda” och ”följa” lagen får förstås som ett sätt att utforska villkoren för ett politiskt arbete på en ny arena. Vad sätter gränserna för arbetet och vilka möjligheter ligger inbäddade i rätten? Ordet ”använda” kopplat både till den representativa demokratin och till rätten blixtbelyser det både vardagliga och extraordinära Karlskrona kommuns arbete mot NSF. Med Björn Fries ord:

Vi har i Karlskrona sedan tre till fyra år tillbaka använt de demokratiska möjligheter som svensk lagstiftning ger för att göra det så besvärligt som möjligt att vara nazist i Karlskrona.¹⁸¹

Att rätten ständigt var närvarande och fyllde en central funktion för de lokala politikernas kamp mot NSF i Karlskrona är tydligt. Man betraktade den som ett instrument som kunde sättas in och ”användas” mot nynazisterna, men man var också noga med att påpeka att lagen aldrig överträdde. Det aktiva förhållningssättet och talet om lagen visar på intressanta

¹⁸⁰ Sterzel 1993 sid. 171.

¹⁸¹ Sydsvenska Dagbladet 99-11-02, artikel av Björn Fries.

spänningar i förståelsen av den strategi som man inom kommunen utarbetade och använde. Att strategin förutsatte en flexibel hållning till ändamålet med lagstiftningen aktualiseras inte i företrädarnas beskrivningar av arbetet, men den återkommande förklaringen om att man inte bröt lagen tyder ändå på att det funnits en medvetenhet om att man tolkade och arbetade med lagen på ett sätt som inte kan vara en självklarhet för en kommun. Trots att strategin formellt sett inte existerade – något beslut om att lansera den fattades aldrig – var den väldefinierad i det att den hade ett tydligt mål och väldefinierade medel. Det kraftfullaste verktyget som skulle användas var rättstillämpningen/myndighetsutövningen på den kommunala nivån, och aktörerna blev följaktligen tjänstemännen i kommunens förvaltningar. Det eftersträvade resultatet beskrevs i termer av att vissa invånare skulle ”bete sig som folk”, ”sköta sig”, eller flytta.

5.2. Behovstillfredsställelse och repression: om ändamålsförskjutning i rätten

Kriminaliseringens väsen kan sägas vara att medborgarna hotas med straff för det fall att de väljer att göra på ett visst sätt.¹⁸²

Syftet med ”demokratins muskler” kan med Auberts tankegångar beskrivas som ett försök att utnyttja funktioner och krafter i (välfärds-)lagstiftningen som den inte själv uppger att den besitter. Kan det anses som oomstridd kunskap att en kommun i sin tillämpning av de lege lata kan söka åstadkomma att vissa kommunmedlemmar lämnar kommunen? Borde en person som tar del av innehållet i SoL föreställa sig att lagen kan ges de uppgifter Karlskrona kommun givit den? Oberoende av inställning till det goda och eftersträvansvärda i Karlskrona kommuns agerande, är det intressant att se hur långt avståndet är mellan det av lagstiftaren uppgivna syftet med exempelvis SoL och vad Björn Fries uppger att demokratins muskler skall syfta till. Kommunpolitikernas tal om syftet med sin rätts-”användning” visar tydliga likheter med en viss del av den befintliga rätten, nämligen de bestämmelser och den rättsliga hantering som är förknippad med straffrätten.¹⁸³ Straffrättaren Nils Jareborg presenterar straffrätten som ett instrument som ytterst skall motverka att vissa (politiskt utvalda) gärningar begås av människorna i samhället. Att definiera dessa handlingar är visserligen en statlig uppgift, och inte en kommunal. Gärningarna som skall stävas skall, i en rättsstat, dock beskrivas med en betydligt större precision än ”att vara nynazist”. Straffrätten, enligt den traditionella uppfattningen, skall bidra till en form av social kontroll. Straffet utgör ett lidande

¹⁸² Jareborg 2001 sid. 45.

¹⁸³ I tidskriften Skydd och Säkerhet (nr. 3 2001) intervjuas Björn Fries under just rubriken ”Kommunal brottsbekämpning”.

eller ett obehag och är i grunden repressivt.¹⁸⁴ Här föreligger en skillnad, i det att Karlskrona kommun lät nynazisterna ”komma tillbaka” under vissa förutsättningar. Straffhoten utgör ett samhälleligt publicerande av en katalog över gärningar som människorna skall avskräckas från att vidta. Hotet om straff, heter det, skall ha en ”moralbildande” inverkan på medborgarna.¹⁸⁵ De gärningar som idealt sett skall träffas av straffbuden skall utmärkas av att de kränker ett rättsligt erkänt intresse/värde, som ytterst kan föras tillbaka på individers intressen och värderingar.¹⁸⁶ Karlskrona kommun ville stävja inte enskilda gärningar utan en mer diffust definierad livsstil, visserligen bestående av brottslighet och brottsbenägenhet i form av hot och våld. Bakgrunden till avståndstagandet från nynazismen och bekämpandet av den är självfallet inte svårt att förstå. En ideologi och verksamhet som mer påtagligt kränker individers intressen och värderingar är svår att finna. Sammantaget passar ”demokratins muskler” väl in i den straffrättsliga diskursen.¹⁸⁷ Användningen av rätten, som kommunpolitikerna ville se den, visar även en annan glidning. När den kommunala välfärdsrätten används i ett repressivt straffrättsligt syfte sker per automatik en uppluckring av gränsdragningen mellan politisk uppfattning och ”verksamhet” å ena sidan, och samhällsmedlemmens person och behov av mer biologisk natur å den andra. Välfärdsrätten syftar till att garantera att människornas ”behov” av ”stöd för att klara sin livsföring”.

5.3. Demokratins muskler dissekerade

Den teknik som kommunpolitikerna använt för att realisera sina mål bör förstås som en påverkan på de tillämpande organen. Björn Fries spred kunskap om sina syften i massmedierna där tjänstemännen kunde ta del av idéerna. Det kan också antas att det internt i kommunen talats om vad man ska göra för att bli kvitt NSF. Genomgående har i uppsatsen presenterats både den rättsliga och den faktiska inramningen till tjänstemännens verksamhet. För att rekapitulera kan nämnas det samhälleliga avståndstagandet till NSF, kommunalrådets närvaro i den kommunala apparaten och nynazisternas brottsbenägenhet. I en situation som den föreliggande, då en explicit agenda för rättens vidkommande är för handen, bör naturligtvis en påverkan på rätten sökas hos den som formulerat strategin. Andra faktorer blir inte i och med detta oviktiga, utan kan paradigmiskt förutsättas ha varit i kraft. Att

¹⁸⁴ Jareborg 2001 sid. 45 ff.

¹⁸⁵ Jareborg 2001 sid. 47.

¹⁸⁶ Jareborg 2001 sid. 63 ff.

¹⁸⁷ Den kritik som ur rättsstatligt perspektiv kan riktas mot kommunens straffrätt utelämnas här. Framför allt handlar det om rätten till domstolsprövning, rätten att känna till och få försvara sig mot anklagelser, rätt till ombud och oskyldighetspresumtionen. Se flertalet bestämmelser i RB och ECHR samt Danelius 2002.

nynazisterna skulle ha kunnat "sätta upp" något motstånd mot Björn Fries påverkan kan däremot inte hållas för troligt. Genomgången av skeendena i kommunen har kunnat visa ett flertal exempel på (åtminstone) extensiv användning av lagstiftningen, en användning som i tillämpningsskedet har det gemensamt att de har en ytterligare premiss. Till exempel gällde det huruvida individen som stod i förbindelse med någon kommunal förvaltning var nynazist eller ej, ett annat exempel utgörs av tillsynsärendena. Det var ju inte vilka medborgare som helst man ville skulle drabbas av musklerna. Denna premiss får betraktas som utom-rättslig; en yttre faktor har medverkat till att bestämma tjänstemännens handlande och beslutsfattande. Det har framgått att förvaltningarna och politikerna vetat vilka personer som är med i NSF. I ljuset av hur politikerna talade om rätten får det anses klarlagt att denna kunskap om organisationstillhörighet fått status av en premiss. Återigen: tidigare kontrollerade kommunen att nynazisterna skötte sig, och inte missbrukade systemet, men nu skulle man övergå till att bli "minutiös", och "mer aktiv". Genom den explicita strategin från politikernas sida att införa "nya" mål för tillämpningen av rätten de lege lata kan de sägas sträva efter att införa (åtminstone) en utom-rättslig premiss i den kommunala apparaten. Genom att denna kunskap om sökanden pekade ut en speciell handlingsstrategi har en politisk agenda funnits i myndighetsutövningen. Likhetsprincipen har sådan ställning i svensk rätt att avsteg från den kräver stöd härför. Vidare är politisk uppfattning, organisationstillhörighet och livsstil tydliga exempel på faktorer som aldrig har någon rättslig relevans.

5.4. Vilka grupper kan musklerna användas mot?

Den nynazistiska grupperingen kan beskrivas i olika termer. Ett sätt är att ta fasta på NSF i termer av klass och konstatera att det inte var från samhällets övre skikt gruppens medlemmar hade sitt ursprung. NSF-aktivisterna kan också förstås som, om inte brottslingar, så åtminstone som brottsbenägna. Nynazister kan dessutom beskrivas i termer av avvikare; de har en stark grupptillhörighet och politiska/ideologiska uppfattningar som är starkt avvikande från den sedvanliga politiska diskursen. Det bör också understrykas att den grupp som skulle utsättas för demokratins muskler utsågs politiskt godtyckligt, låt vara med ett starkt folkligt stöd. Detta sista tema kan utvecklas och belysa en potentiellt problematisk aspekt av att visa musklerna. Förstådda, på viss abstraktionsnivå, som avvikare i politisk åskådning och exempelvis klädstil och som brottslingar/brottsbenägna, kan man göra intressanta jämförelser med flera samtida fenomen. Man kunde tänka sig att kommunpolitiker skulle vilja visa musklerna mot exempelvis djurrättsaktivisterna i Umeå, de sinsemellan krigande MC-gängen

Hells Angels och Bandidos i Helsingborgsområdet eller demonstrerande vänsteraktivister i Göteborg.

Det finns en inneboende begränsning i ”demokratins muskler” som hänför sig till den grupp som strategin skulle kunna användas emot. De som kan komma ifråga för att påverkas med strategin är personer eller grupper som står i ett sådant förhållande till det allmänna att denna koppling kan användas för ändamål av den typ som Karlskrona kommun formulerade. Den som äger en samlingslokal behöver inte hyra en, den som har ett arbete behöver inte kontakta socialförvaltningen och den som äger sin lägenhet kan inte vräkas av kommunen. Följdriktigt talade Björn Fries om nynazisterna i termer av att de var vanliga arbetare som ”egentligen” ”borde” ha sympatiserat med bland annat det parti som kommunalrådet själv tillhör. Det är i ljuset av detta, vilken grupp som nynazisterna tillhör och rekryterar ur, som ett visst empiriskt konstaterbart fenomen blir intressant. Det är bara mot underordnade grupper rätten kan ”användas” mot, och det är också dessa grupper som i minst utsträckning själva tar rätten i anspråk. Ingela Kåhl refererar i sin avhandling *Socialarbetarkåren – en lindansande profession* en mängd forskningsresultat som visar att underordnade grupper saknar resurser för att göra sina röster hörda i de högre rättsinstanserna. Svårigheterna att ta rätten i anspråk, i den här avsedda meningen, kretsar kring att klienten måste klaga på/besvara sig över besluten, och det är sällan man kommer så långt. Vidare kräver överklaganden ett visst mått av kunskap om hur systemet fungerar, en kunskap som långt ifrån alla besitter. Även förmåga i betydelsen ork krävs för att kunna använda sig av överklagandemöjligheterna. Vissa forskare går så långt som att säga att överklagningsmöjligheterna i själva verket får en legitimerande funktion, då den i verkligheten inte tas i anspråk av klienterna.¹⁸⁸ Effekterna av kommunens användande av rätten bör alltså utvärderas i ljuset av vilken grupp de strategin riktar sig emot tillhör.

5.5. Likformighet och trakasserier?

Man kan ställa olika frågor till det material som uppsatsen presenterat. En utgångspunkt är att man tar fasta på att kommunen har agerat olagligt. Hade bara de tillämpliga bestämmelserna åberopats inom rätt tid och av behörig klagande skulle kommunens arbete tvingats upphöra. Att slutgiltigt besvara frågan om kommunen förfarit i strid med lagen är en uppgift för rättsvetenskapen. Den andra utgångspunkten ger intressantare frågor att besvara. Den håller

¹⁸⁸ Kåhl 1995 sid. 47 f.

för sant antingen att kommunen inte ”brutit mot” lagen, eller att svaret på denna fråga är oväsentlig. Med det rättssociologiska perspektivet kan en mycket spännande diskussion föras. Det handlar här om vilka effekter på underordnade grupper som kan uppnås med välfärdsstatens rätt. I Karlskrona har lagen alltså inte trätts förnär, och ändå har ett program, som av upphovsmannen närmast beskrivits som någon form av trakasserier, kunnat vara i kraft. Håkan Hydén använder termen ”användarperspektiv” för att peka på de lägen då rätten används av någon aktör som ett strategiskt instrument. I detta perspektiv betraktas rätten underifrån av den som vill använda den för sina syften.¹⁸⁹ För Karlskronas del har detta inneburit att man vänt sig till välfärdsrätten, eller åtminstone den lagstiftning som kommunen själv är satt att tillämpa. Välfärdsstatens rätt kan alltså ges uppdraget att exempelvis ”jaga ut” vissa kommunmedlemmar. Det har varit tydligt att rättstillämpningen i Karlskrona har ”startat” i en idé om vilka samhällsliga konsekvenser man önskat åstadkomma och efter detta övervägt vilka åtgärder i rättstillämpningen som är relevanta för detta mål. Den politiska agendan har i Karlskrona sökt förverkliga mål som ingen befintlig lagstiftning kan leverera. ”Bristen” på lagstiftning i detta hänseende har lett kommunen till att i tillämpningen av den befintliga lagstiftningen söka förverkliga dessa sina mål. Tekniken som använts är att påverka tjänstemännen att i rättstillämpningen i alla lägen välja det för den enskilde mest betungande handlingsalternativet. När politikerna säger att dagens lagstiftning räcker till för att förverkliga sina mål är det snarare tillämpningsmöjligheterna som räcker till. Lagstiftningen är tillräckligt oklar och obestämd för att tillämpningen av den skall räcka till. Den här undersökningen har ”bakvägen” kunnat visa vilka de normativa premisserna varit för tillämparna relativt det önskade resultatet.¹⁹⁰ Strategins effekter och utfall blir sålunda avhängigt rättens innehåll, det är detta innehåll som avgör vad den mest betungande rättstillämpningen ger för resultat på sökanden. Politikerna själva menade att det var adekvat att beskriva en sådan betungande tillämpning som ”att visa demokratins muskler” och beskrev delvis drakoniska effekter på de nynazistiska aktivisterna. Oberoende av vilken term som bäst beskriver resultatet har Karlskrona kommun alltså lyckats förverkliga ett innehåll som ligger latent i lagstiftningen, eller med Auberts ord det sociologiska innehållet i rätten. I och med att kommunen använde flera olika lagstiftningsprodukter kan inte endast en undersökning i detalj beskriva förutsättningarna för arbetet eller det resultat man uppnådde. Den här undersökningen har åtminstone kunnat antyda den teknik som använts.

¹⁸⁹ Hydén 2002 sid. 80 f.

¹⁹⁰ Hydén 2002 sid. 17.

5.6. (Offentlig)rätt och välfärd

Rätten har blivit välfärdsstatens politiska uttrycksform nummer ett, utan att detta har uppmärksammats inom rättsvetenskapen.¹⁹¹

Exakt vilka ”möjligheter” som ligger inbäddade i välfärdsstatens rätt återstår alltså att upptäcka. Det det gäller är alltså att identifiera de politiska och andra normativa konsekvenser av vad staten och myndigheterna gör. Det har framgått att rättsvetenskapen i sig inte är obekant med dessa frågeställningar men att den trots detta stannat vid att diskutera formella distinktioner i den offentliga rätten. Den kompletterande kunskapen måste komma från rättssociologin.¹⁹² Arbetsredskapet för den offentliga aktör som vill visa sina muskler utgörs av den lagstiftning som på något sätt innebär en länk mellan den enskilde och exempelvis en kommun. Den enskilde individen står i ett intimt samband med det offentliga, det kan gälla socialbidrag och arbetsmarknadsåtgärder för ens försörjning och det kan gälla olika typer av tillstånd för verksamheter samt statusfrågor. Det är alltså mot bakgrund av offentliga sektorns tillväxt i och med välfärdsstaten samt den härmed sammanhängande regeltillväxten som ”demokratis muskler” bör förstås.¹⁹³ Karlskrona kommuns strategi får än större aktualitet om den kopplas till rättssociologiska teser kring att rättens domäner utvidgas i dagens samhälle.¹⁹⁴ När människorna via rätten står i ett allt mer intimt samband med det offentliga, både stat och kommun, blir det en intressant och viktig rättssociologisk uppgift att ta reda på vilka politiskt definierade målsättningar som rätten kan användas för att förverkliga, och tekniken för detta. Den rättsliga figuren ”illojal maktutövning” borde i och med välfärdsstatens sentida utveckling (och avveckling) utforskas rättsligt - men också rättssociologiskt. Att ”möjligheter” till förverkligande av skilda målsättningar existerar inbäddat i lagstiftningen kan nog denna undersökning fastslå.

5.7. En ny politisk strategi?

Att besluta om generella normer och att tillämpa dessa normer på enskilda fall är två olika funktioner som i ett rättssamhälle är uppdelade på skilda organ.¹⁹⁵

Vad som i varje givet ögonblick betraktas som en politisk fråga och ett därtill hörande politiskt medel är ständigt föremål för samhällelig omdefiniering. Denna process definierar

¹⁹¹ Hydén 1985 sid. 10.

¹⁹² Hydén 1985 sid. 7 ff. och 17.

¹⁹³ Sundberg 1978 sid. 223 ff., samt ytterligare ett otal ställen.

¹⁹⁴ Hydén 2002 sid. 29 och 149 ff., som diskuterar teorier och perspektiv utvecklade av de Sousa Santos, Habermas, Luhmann, Nonet-Selznick, Dalberg-Larsen samt Teubner.

¹⁹⁵ Petersson 1992 sid. 128 f.

samtidigt vad som *inte* är politiska mål och medel. Myndighetsutövning, förvaltning och rättstillämpning är, enligt den traditionella uppfattningen, icke-politik par excellence.¹⁹⁶ Politisk strategi innebär att definiera de mål man eftersträvar för samhällets del, och göra en avvägning när det gäller de medel man är beredd att använda för att nå sina mål. Det är i det sista ledet Karlskrona kommun varit nyskapande när de valt att ”visa demokratins muskler” som det medel som skall förverkliga politiken. Olika grupper har visserligen vid skilda tillfällen och med skilda syften försökt ”använda” rätten de lege lata för att förverkliga olika politiska projekt. I detta sammanhang kan den nordiska ”legalstrategi-debatten” och den amerikanska Critical Legal Studies-rörelsen nämnas.¹⁹⁷ Strategin är formulerad uppifrån i den meningen att den enskilde individen står i olika typer av beroendeställning till den kommunala apparaten vilken administrerar många centrala aspekter av välfärdsstatens rätt. Strategin är samtidigt formulerad nerifrån, då kommunernas normgivningsmakt är begränsad. Kommunerna har att förhålla sig till den rätt som lagstiftaren tillhandahåller dem; det kommunala självstyret är i detta hänseende kringskuret.¹⁹⁸

Att bekämpa högerextremism, rasism och nazism är en lika angelägen som komplicerad politisk fråga, som i sig aktualiserar flera olika frågeställningar. En sådan inledande och central frågeställning är den om vems uppgift det är att föra denna kamp. Att det offentliga bör göra det till sin uppgift att ta del i denna politiska kamp är inte oomstritt. Bland annat tidskriften Expo menar att detta politiska arbete är en sak för det civila samhället att utföra:

Från Expos sida har det i många år varit en uttalad ståndpunkt att obehagliga företeelser och antidemokratiska grupper inte kan bekämpas genom lagstiftning eller byråkratiska åtgärder. Politiska åsikter kan inte förbjudas – de kan endast motverkas genom en aktiv opinionsbildning och politiskt motstånd från grupper och institutioner som värnar demokratin.¹⁹⁹

Den här uppsatsen har kunnat presentera ett flertal av de rättsliga och samhälleliga aspekter som gör sig gällande då det offentliga på ett visst vis gör det till sin uppgift att ta del i arbetet mot nynazism. Det står klart att det är viktigt att stat och kommun i större utsträckning reflekterar över dessa och ägnar dem en aktiv uppmärksamhet.

¹⁹⁶ Strömberg 2003 sid. 56 ff.

¹⁹⁷ Hydén 1982 och Tushnet 1991.

¹⁹⁸ Bohlin 2000 sid. 21 ff.

¹⁹⁹ Tidskriften Expo, Kommentar 03-02-10, www.expo.se.

5.8. En effektiv strategi?

Syftet med denna uppsats har inte varit att utvärdera kommunens arbete vare sig mot dess egna mål eller på annat sätt. Karlskrona kommuns arbete mot nynazism har inte heller sedan 1997 utvärderats av Länsstyrelsen, i den undersökningen gjordes en deskriptiv kartläggning av kommunens arbete. Under rubriken ”Ungdomar på stan”, gängbildning och extremgrupper” konstaterades endast att NSF existerade och senare skrev länsstyrelsen att kommunen arbetar med dessa, både i grupp och individuellt. Satsningen på föräldrarna lyftes också fram.²⁰⁰ Läsaren kan ändå lämnas med vissa fakta som kan belysa förhållandena i Karlskrona. I det senaste kommunalvalet 2002, röstade 208 personer, motsvarande 0,5% av de röstande, på Nationalsocialistisk Front.²⁰¹ NSF misstrodde vid denna tidpunkt kommunen så till den grad att organisationen önskade övervaka rösträkningen, för att de menade att ”fusk förekommit tidigare i kommunen”.²⁰² Kommunstyrelsens ordförande i Karlskrona beskrev valdeltagandet:

Det var kusligt. Det var en våldtäkt på det öppna samhället.²⁰³

5.9. Juridikens självförståelse utmanad

De processer som belysts och diskuterats här utmanar centrala aspekter av den traditionella förståelsen av juridiken. Det gäller dels uppfattningen att rättstillämpningen är immun mot ”påverkan” från samhälleliga processer med den därpå följande tanken att rättsliga avgöranden enbart baseras på rättskällorna. Denna idé om juridiskt beslutsfattande illustreras väl av ett hovrättsavgörande citerat av juristprofessorn Gunnar Bergholtz:

Domstolens avgörande skall grundas på lag. Vid lagens tillämpning har domstol att fästa vikt vid motivuttalanden som riksdagen har godkänt. Kravet att rättsskipningen såvitt möjligt skall vara enhetligt leder till att högsta domstolens avgöranden, om än ej formellt bindande, bör vägleda övriga domstolar. Andra uttalanden, såsom föredrag av enskilda personer, *utläggningar i massmedia och så kallade aktuella strömningar, saknar däremot varje betydelse som rättskälla.* [Min kursivering.]²⁰⁴

Exakt vilka processer som varit i arbete i kommunen under den studerade tidsperioden, formerna för påverkan samt vilka betingelser som haft ett bestämmande inflytande har inte

²⁰⁰ Ungdom i riskzon – en undersökning i Sydlänen hösten -95 våren -96, Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar, Kristianstads, Kronobergs och Malmöhus län, januari 1997, sid. 1, 30 och 37 f.

²⁰¹ Valmyndighetens hemsida: www.val.se

²⁰² Göteborgs-Posten 02-09-15.

²⁰³ Dagens Samhälle nr. 16 2004.

²⁰⁴ Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål nr. B 187/75, DB 4107, citerad i Bergholtz 1987 sid. 385.

kunnat klarläggas här, delvis pga. begränsningar i den valda metoden för datainsamling. Fortfarande står emellertid frågan om kommunen till någon del agerat olagligt obesvarad. För det andra kan en central rättssociologisk förståelse av rätten problematiseras på grundval av vad som framkommit i uppsatsen. Det gäller det Niklas Luhmann kallat tematiseringströsklar, med den åtföljande binära omformningen av en konflikt. Enligt Luhmann innebär den rättsliga hanteringen av en (sålunda tematiserad) konflikt att det slutliga resultatet endast kan bli ett av två möjliga (binärt). Båda resultaten kan inte vara för handen samtidigt; man kan enligt rätten inte ha både rätt och fel samtidigt.²⁰⁵ Karlskrona kommun har inte följt lagen, man har ”använt” den, men samtidigt har man inte brutit mot den. När ett utflöde av strategin prövades rättsligen blev resultatet att kommunen agerat rättsenligt. Men varför agerade man? Politikerna har varit tydliga med att de strävat efter en användning av (välfärds-)rätten som ligger långt från lagarnas uttalade syften, och vidare har man vidgått att strategin varit i konkret arbete i kommunen. Hur långt ifrån syftet med lagstiftningen kan tillämpningen förflytta sig utan att besluten blir ”olagliga”? Juridiken har svårt att ens upptäcka att tillämpningen görs i annat syfte än det som medges av lagen. Trots detta är det en rättslig uppfattning att lagens syfte är oerhört centralt för tillämpningen av densamma och Gunnar Bramstång skriver följaktligen:

Lagens syfte kan således anses innefatta en yttersta norm vid myndighetens bedömning av ett ingripandes tillåtlighet liksom det markerar en yttersta gräns för dess befogenheter.²⁰⁶

5.10. Slutord

Det tillhör elementär kunskap att upplevelser av samhällsproblem – med en viss frekvens och dignitet – förr eller senare politiseras i den meningen att de blir föremål för politiska ställningstaganden.²⁰⁷ Sådana politiska krav på förändring inriktas ofta på strävanden att ändra eller stifta nya lagar. Den här uppsatsen har kunnat visa på en liknande process. De samhälleliga kraven på att bekämpa nynazismen har riktats mot rätten, i det här fallet den positivt givna rätten. Det är alltså inte lagstiftaren som reagerat på kraven, utan en kommun. Lagstiftaren har till och med i viss mening avvisat det kommunen krävt: någon lagändring innebärande organisationsförbud har inte genomförts. Kraven på politiska åtgärder och krafttag riktades på lokal nivå däremot fortfarande till rätten. Det handlar alltså om en politisk impuls som ”stannat” på den lokala politiska nivån, en nivå som inte kan förändra rätten. En

²⁰⁵ Kåhl 1995 sid. 48.

²⁰⁶ Bramstång 1966 sid. 206.

²⁰⁷ Hydén 2002 sid. 215.

dylik utveckling framstår inte som speciellt uppseendeväckande med tanke på det starka kommunala självstyret (RF 1:1) i Sverige. Att tala i rättsliga termer och att koppla arbetet till gällande rätt ger också aktören del av den legitimitet som är inneboende i sådana referenser till rätten och rättssystemet.²⁰⁸ Framtida försök att använda rätten för de mest skilda mål är således inte ägnade att förvåna.

Av undersökningen i uppsatsen framgår, avslutningsvis, också att varken rättsdogmatiken eller rättsrealismen kunnat huvud taget identifiera den politiska strategin att ”använda” rätten. Kommunens företrädare har talat öppet om strategin att ”visa demokratins muskler”, man har varit explicit med det valda arbetssättet. Det är självfallet tänkbart att de inte skulle tala öppet om den och hypotetiskt kan man således ställa sig frågan om inte fler exempel av strategiskt användande av rätten existerar i det fördolda. I ett läge när politiker (eller andra) yttrar ”använd dagens lagstiftning – den räcker” är det hur som helst centralt att forskningen vänder sig till rättssociologin för att ta sig an uppgiften att svara på frågan: hur långt?

²⁰⁸ Dahlberg 2004 sid. 22 ff.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur och artiklar

Aubert, V. (1969) *Likhet og rett – essays om forbrytelse og straff* Oslo: Pax Forlag A/S

Aubert, V. (1972) *Rättsociologi* Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers

Bergholtz, G. (1987) *Ratio et Auctoritas: ett komparativrättsligt bidrag till frågan om domsmotiveringens betydelse främst i tvistemål* Skrifter utgivna av Juridiska föreningen i Lund nr 88 Lund: Juridiska föreningen

Bergström, G., & Boréus, K. (2000) *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys* Lund: Studentlitteratur

Björkman, U. & Riberdahl, C. (1997) *Det kommunala förtroendeuppdraget – Rättsliga villkor och förutsättningar* Stockholm: Norstedts Juridik AB

Bohlin, A. (2000) *Kommunalrättens grunder 3: e upplagan* Stockholm: Norstedts Juridik AB

Bramstång, G. (1966) ”Illojal maktanvändning inom socialförvaltningsrätten”, i Förvaltningsrättslig tidskrift 1966 s. 195-226

Carlsson, B. (1997) ”Luktat HSAN illa?” i Hydén, H. (red.) (1997) *Rättsociologi – då och nu* Lund Studies in Sociology of Law 1 Lund: Sociologiska institutionen

Dahlberg, L. (2004) ”’All makt utgår från folket’ – Om retoriska strategier för legitimering i rätt och litteratur” i Retfaerd 27. årgång 2004 nr. 1 sid. 22-45

Danelius, H. (2002) *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna* Andra upplagan Stockholm: Norstedts Juridik

Diesen, C. (2005) ”Processrättsligt perspektiv: Om positiv och negativ behandling i straffprocessen” i Diesen, C., Lernestedt, C., Lindholm, T., Pettersson, T. (2005) *Likhet inför lagen* Stockholm: Natur och Kultur

Eek, H. (1944) ”Détournement de pouvoir i svensk förvaltningsrätt”, i Förvaltningsrättslig tidskrift 1944 s.65-83

Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., Wängnerud, L. (2003) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad 2:a upplagan* Stockholm: Norstedts Juridik AB

Frändberg, Å. (1996) ”Begreppet rättsstat” i Sterzel, F. (red.) (1996) *Rättsstaten – rätt, politik och moral* Rättsfondens skriftserie 31 Uppsala: Iustus förlag AB

Hetzler, A. (1984) *Rättens roll i socialpolitiken* Malmö: Liber Förlag

- Hetzler, A. (1986) ”Frivillig arbetslöshet – ett rättssociologiskt problemområde” i Tidskrift för Rättssociologi vol. 3 1986 nr. 3-4 sid. 217-228
- Hydén, H. (utg.) (1982) *Rätten som instrument för social förändring* Lund: Liber Förlag
- Hydén, H. (1985) ”Till kritiken av den offentliga rätten” i *Retfaerd* nr. 30 1985 sid. 7-21
- Hydén, H. (2002) *Rättsociologi som rättsvetenskap* Lund: Studentlitteratur
- Jareborg, N. (2001) *Allmän kriminalrätt* Uppsala: Iustus Förlag AB
- Kåhl, I. (1995) *Socialarbetarkåren – den lindansande professionen* Lund: Bokbox Förlag
- Lehrberg, B. (2001) *Praktisk juridisk metod 4: e upplagan* Uppsala: Iustus Förlag AB
- Löw, H. (1998) *Nazismen i Sverige 1980-1997 – Den rasistiska undergroundrörelsen: musiken, myterna, riterna* Stockholm: Ordfront förlag
- Mathiesen, T. (1991) *Rätten i samhället* Göteborg: Bokförlaget Korpen
- Merriam, S. B. (1994) *Fallstudien som forskningsmetod* Lund: Studentlitteratur
- Petersson, O. (1992) *Kommunalpolitik* Stockholm: Publica
- Petrén, G. (1988) ”Kommunalbesvärens samhälleliga betydelse” i Bramstång, G. (utg.) (1988) *Kommunalrätt i utveckling* Skrifter utgivna av Juridiska Föreningen i Lund Nr 103 Lund: Juristförlaget
- Riberdahl, C. (1996) ”Rättsstaten i ett kommunalt perspektiv” i Sterzel, F. (red.) (1996) *Rättsstaten – rätt, politik och moral* Rättsfondens skriftserie 31 Uppsala: Iustus förlag AB
- Rundqvist, M. (1999) *Demokratins muskler – Kommunpolitikens och lokala myndighetspersoners åtgärder mot nationalsocialismen i Karlskrona* Stockholm: CEIFO
- Rundqvist, M., & Engström, M. (2000) ”Det är en sak för hela samhället – Lokalpolitikens uppfattningar om rasism och nazism i Karlskrona” i Sahlin, I., & Åkerström, M. (red.) (2000) *Det lokala våldet – Om rädsla, rasism och social kontroll* Stockholm: Liber
- Sterzel, F. (1993) ”Kommunernas skyldigheter – En översikt och principskiss” i Sterzel, F. (red.) (1993) *Kommunerna på 90-talet* Rättsfondens skriftserie nr 28 Uppsala: Iustus Förlag
- Strömberg, H., under medverkan av Lundell, B. (2003) *Allmän förvaltningsrätt 22:a upplagan* Malmö: Liber Ekonomi
- Sundberg, J.W.F. (1978) *fr. Eddan t. Ekelöf – Repetitorium om rättskällor i Norden* Institutet för offentlig och internationell rätt Malmö: Nordens boktryckeri
- Svenning, C. (2003) *Metodboken – Samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling. Klassiska och nya metoder i informationssamhället. Källkritik på Internet. 5:e omarbetade upplagan* Eslöv: Lorentz Förlag

Tushnet, M. (1991) "Critical Legal Studies: A Political History" i The Yale Law Journal, Vol. 100:1515

Victorin, Å. (1956) "Illojal maktanvändning", i Förvaltningsrättslig tidskrift 1956 s. 29-58

Westerhäll, L. (1996) "Rättigheter som grund för social trygghet", i Retfaerd nr. 75, 19. årgång 1996 sid. 30-34

Åström, K. (1995) "Rättens gränser – om rättstillämpning i kommunal social förvaltning" i Bertilsson, M. (red.) (1995) *Rätten i förvandling – Jurister mellan stat och marknad* Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag

Åström, K., Werner, C. (2002) "De äldre och besvärsrätten – Överklagade beslut om hemtjänst och särskilt boende" Stockholm: Socialstyrelsen

Internetkällor

http://www.val.se/val/val_02/slutresultat/10K/1080/1080.html

Hämtat den 23 juli 2005

Osignerad notis 2004-11-30 på www.expo.se; Tidskriften Expos hemsida

Hämtat den 27 juli 2005

Notis signerad Cecilia Englund 2003-12-09 på www.expo.se; Tidskriften Expos hemsida

Hämtat den 27 juli 2005

Tidningsartiklar

Aftonbladet 99-10-17 "Kommunalrådet som hotas av nazisterna: Jag tänker inte tystna", artikel av Markus Gustafsson

Aftonbladet 99-11-22 "Jag, en hjälte? Tja, det tyckte ju Mona Sahlin. Björn Fries röt till mot nazisterna", artikel av Ebba von Essen

Aftonbladet 00-05-12 "Vi får inte hata tillbaka", debattartikel av Björn Fries

Aftonbladet 00-09-26 "Ta strid för demokratin", debattartikel av Sven-Olof Arbestål, Bengt Göransson och Björn Fries

Aftonbladet 04-11-29 "Ber om hjälp mot nazister", artikel signerad Aftonbladet-TT

Arbetaren, nr. 42 2000 "Karlskrona – Samhället som gjorde motstånd mot nazismen", artikel av Rikard Warlenius

Blekinge Läns Tidning 05-08-04 "Förre kommunalrådet utsatt för hot igen", artikel av Niklas Lundell och Gunnar Svensson

Borås Tidning 00-09-12 "Björn Friis gav råd mot rasism", artikel av Ingela Gustavsson

Dagens Nyheter 00-06-18 "Nazistledaren gjorde helt om", artikel av Christina Kellberg

Dagens Samhälle nr. 16 2004 "Karlskrona vann kampen mot extremisterna", artikel av Magnus Wrede

Expo nr. 6-1996 "NSF – ideologi och kriminalitet", artikel av Mårten Lind

Expo/Svartvitt nr. 3-4 1999 "Karlskronamodellen mot nazister", artikel av Björn Fries

Göteborgs-Posten 02-09-15 "Nazister vill övervaka rösträkningen", notis från TT

Göteborgs-Posten 04-11-15 "NSF tvingades bort från Karlskrona genom målmedveten punktmarkering", artikel av Björn Svensson

Nerikes Allehanda 00-02-18 "Kommunalrådet knäckte nazisterna", notis från TT

SKTF-tidningen nr. 18/2001 (bilaga) "Vi måste sluta bara säga att vi älskar våra barn, utan också göra det", artikel av Helena Ingvarsdotter

Skydd och Säkerhet, nr. 3 2001 "Tokälska barnen", artikel av Anita Bertilsson

Svenska Dagbladet 97-03-10 "Hård bevakning stoppade nynazister", artikel av Peter Carlberg

Svenska Dagbladet 99-07-07 "Nynazism: Kan man resonera med nazister?", artikel av Eva Bäckstedt

Svenska Dagbladet 00-01-30 "Björn Olof Fries", artikel av Karin Thunberg

Sydsvenska Dagbladet 99-11-02 "Nazismen går att bekämpa", artikel av Björn Fries

Otryckta källor

"Nazistakten" (sic), Karlskrona kommun, kommunstyrelsen,		
Diarienummer	1999.606.	Diarieplanbeteckning 109
	2001.365.	109
	2002.210.	109

- E-mail från Torsby kommun 99-12-07
- E-mail från privatperson 00-02-18
- Brev från medlem i NSF 01-04-20
- Promemoria från JO 1995-10-23
- Barn- och ungdomsnämndens yttrande (Dnr 1995.418.609) till Skolverket 1995-11-23
- Skolverkets yttrande (Dnr 95:2046) till JO 1996-01-09
- Barn- och ungdomsnämndens sammanträdesprotokoll (§10) 1996-01-24
- Barn- och ungdomsnämndens sammanträdesprotokoll (§49) 1996-04-18
- Aktion mot nazism och antisemitism 1996-08-20, kommunstyrelsen
- Stöd till aktiviteter mot antidemokratiska krafter 1998-03-19, kommunledningsförvaltningen
- Förslag till regler för fördelning av stöd till aktiviteter mot antidemokratiska krafter 1998-05-06, Kultur- och Fritidsförvaltningen.

- Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens VD Lennart Grabe 00-08-28
- Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens VD Lennart Grabe 00-09-15
- Brev från Postens VD Lennart Grabe till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-09-21
- Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till Postens styrelseordförande Göte Bernhardsson 00-09-28
- Brev från Postens styrelseordförande Göte Bernhardsson till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-10-27
- Brev från vice VD i Föreningssparbanken AB Gert Engman till kommunjuristen Lennarth Eriksson 00-02-02
- E-mail från kommunjuristen Lennarth Eriksson till amerikanska bolaget Springboard.net 00-02-14
- Brev från kommunjuristen Lennarth Eriksson till konsul Rolf Anders Williams 00-03-30
- Polisanmälan undertecknad Lennarth Eriksson till Polismyndigheten i Karlshamn om brott på hemsidan www.nsfront.com 00-02-07
- Brev från statsminister Göran Persson till Björn Fries 99-11-19
- Brev från Björn Fries till statsminister Göran Persson 99-12-01
- Brev från statsminister Göran Persson till Björn Fries 00-04-04

”Ungdom i riskzon – en undersökning i Sydlänen hösten -95 våren -96”, Länsstyrelserna i Blekinge, Kalmar, Kristianstads, Kronobergs och Malmöhus län, januari 1997

”Kommentar 030210”, till Skolverkets rapport ”Politik i skolan”, Tidskriften Expo (osignerad)

Offentligt tryck

Prop. 1979/80:1 om socialtjänsten

Prop. 2000/01:80 Ny socialtjänstlag m.m.

Prop. 2001/02:122 Åtgärder mot kommunalt domstolstrots

SOU 1999:10 Demokratins förgörare (Demokratiutredningens skrift nr. 28)

SOU 2002:37 Osmo Vallo – Utredning om en utredning

SOU 2002:94 Övervakningen av nazister och högerextremister – Forskarrapporter till Säkerhetstjänstkommissionen

Skr. 2000/2001:59 En nationell handlingsplan mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering

Skr. 2000/2001:62 Brottsförebyggande arbetet

DS 1998:35 Rasistiskt och främlingsfientligt våld. Rapport från arbetsgruppen med uppgift att motverka och förebygga rasistiskt och annat etniskt relaterat våld

Ds 2001:70 Vägen tillbaka – stöd till verksamhet för att bistå personer som vill lämna rasistiska och andra liknande grupperingar

Ds 2002:26 Ett centrum mot rasism och andra former av intolerans

Domar och JO

Länsrätten i Blekinge län mål nr. 207-96

meddelad 1996-03-27

Aktbilagor:

- Protokoll fört vid sammanträde med disciplinnämnden vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby den 2 febr 1996.
- Yttrande från Anders Ärleskog 1996-01-30

Karlskrona Tingsrätt mål nr. B 357-00 meddelad 2000-05-24

Kammarrätten i Jönköping mål nr. 1534-2001 meddelad 2001-07-10

Aktbilagor:

- Karlskrona kommuns beslut 2001-04-09 (KS 1999.606.109)
- Brev från Björn Björkqvist 01-04-03
- Överklagan 01-05-04

Länsrätten i Blekinge län mål nr. 475-01 meddelad 2001-08-24

Aktbilagor:

- Socialförvaltningens socialbidragsutredning
- Sökandens överklagandeskrift
- Socialförvaltningens inställning till överklagandet

JO: s beslut 1996-11-21 ”Skolledningars ifrågasatta kränkning av elevers yttrandefrihet”